

Rehabilitacija i kazna: usporedba kaznene efikasnosti zatvorskih sustava SAD-a, skandinavskih država i Hrvatske

Meštrović, Ivona

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:414073>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-31**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Ivona Meštrović

**Rehabilitacija i kazna: usporedba kaznene efikasnosti
zatvorskih sustava SAD-a, skandinavskih država i Hrvatske**

Diplomski rad

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

**Rehabilitacija i kazna: usporedba kaznene efikasnosti
zatvorskih sustava SAD-a, skandinavskih država i Hrvatske**

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Krešimir Petković

Student: Ivona Meštrović

**Zagreb,
Rujan, 2024.**

Izjava o autorstvu rada

Izjavljujem da sam diplomski rad „Rehabilitacija i kazna: usporedba kaznene efikasnosti zatvorskih sustava SAD-a, skandinavskih država i Hrvatske“, koji sam predala na ocjenu mentoru prof. dr. sc. Krešimiru Petkoviću, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu te da na temelju njega nisam stekla ECTS bodove,

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Ivona Meštrović

Sadržaj

Uvod.....	1
Kazna i pristupi kažnjavanju.....	2
Recidivizam i rehabilitacija.....	3
Dizajn istraživanja.....	7
Tri režima blagostanja.....	9
Kazneni sustav Hrvatske.....	11
Kazneni sustav Sjedinjenih Američkih Država.....	15
Kazneni sustav skandinavskih država.....	17
Kazneni sustav Švedske.....	20
Kazneni sustav Norveške.....	21
Kazneni sustav Danske.....	22
Rezultati financijskog ulaganja u zatvorske sustave.....	23
Kvantitativna analiza zatvorskih populacija.....	25
Zatvorska populacija i zatvorski kapaciteti.....	25
Recidivisti.....	29
Slučaj Hrvatske.....	30
Slučaj Danske, Norveške i Švedske.....	31
Slučaj SAD-a.....	33
Utjecaj zatvorske kazne na recidivizam.....	35
Zaključak.....	36
Literatura.....	41
Popis ilustracija.....	47

Uvod

Kvalitetna kaznena politika jedna je od ključnih javnih politika države s implikacijama za cjelokupno društvo. Doprinosi osjećaju sigurnosti, zaštiti, nesmetanoj provedbi ljudskih prava te ima izravan utjecaj na živote pojedinaca. Ono što karakterizira kaznene politike država su kulturne, povijesne, ustavne i političke okolnosti, a potvrda za ovakvo stajalište nalazi se u činjenici da različite nacije različito reagiraju kad se suoče s istim obrascima zločina (Tonry, 2007: 1-3). Da bismo razumjeli pojavu politika i praksi na određenim mjestima i u određenim vremenima potrebni su nijansirani prikazi (Tonry, 2007: 40). U najvećem broju provedenih istraživanja glavni je fokus, kad se radi o kaznenim politikama, na pitanju zašto neke nacionalne karakteristike čine određenu državu skloniju zatvaranju odnosno kažnjavanju i koje su to karakteristike. Autori s ovakvim pristupom često propuste iskoristiti priliku za produblјivanje teme i otkrivanja onog što je još važnije za ostvarivanje napretka, a to je: što možemo naučiti iz tih različitosti? Istraživanje zatvorskih, ali i društvenih konstelacija, pomaže kreatorima politike da smanje recidivizam. Razumijevanje reakcija zatvorenika na teške uvjete i neadekvatnu okolinu omogućuje prilagodbe i redizajniranje sustava (Chen i Shapiro, 2007: 24).

Usporedba je često osnova za napredak, a „mnogi bi rekli da je usporedba bit svih društvenih istraživanja“ (Nelken, 2010: 13). Upravo zato Nelken (2010: 13) ističe da ako nismo u mogućnosti razumjeti drugi sustav, nećemo biti u mogućnosti niti iskoristiti vlastiti ili kritički sagledati konstelacije unutar njega. Zahvaljujući globalizaciji, olakšan je pristup informacijama te bi u skladu s tim bilo svrsishodno kroz usporedbe kritički promišljati o sustavu u kojem se nalazimo za daljnju uspostavu kvalitetnijih obrazaca djelovanja. Stope recidivizma mogu pokazati sposobnost sustava da odvraća i rehabilitira svoje počinitelje te se stoga često uzimaju kao standard prema kojem se prosuđuje neuspjeh ili uspjeh kaznenog sustava (Andersen i Skardhamar, 2017: 2). Države s neuspješnim kaznenim sustavima vrlo često obilježava visoka stopa recidivizma, kao simbol neuspješne resocijalizacije ranijih osuđenika, a zanemarivanje istraživanja zatvorskih posljedica može imati visoku cijenu (Cullen, Jonson i Nagin, 2011: 59s).

Zadatak ovog rada, koji se bavi oblikovanjem kaznene politike, jest da uzme u obzir okolnosti različitih kaznenih sustava, njihovu narav i njihove rezultate te na temelju detaljne analize različitih kaznenih sustava – SAD-a, skandinavskih zemalja, Hrvatske – pruži potencijalan odgovor na pitanje: Koji kazneni sustav i zašto pogoduje ostvarivanju niže stope

recidivnosti? Cilj istraživanja je utvrditi koji sustav i zašto ima bolje rezultate u smanjenju recidivnosti te u vezi s tim pružiti uvide u faktore ili strategije koje bi mogle biti učinkovite i komparativno prenosive u sprječavanju povratka u kriminalno ponašanje nakon izlaska iz zatvora. Ta pitanja bitna su iz nekoliko razloga.

Razumijevanje toga kako različiti pristupi kažnjavanju utječu na recidivizam može pomoći oblikovanju kvalitetnijih i informiranih politika i odluka s ciljem smanjenja kriminala. Drugo, komparativnom analizom možemo ustanoviti razliku između uspješnih i neuspješnih sustava s obzirom na isplativost i održivost s ciljem smanjenja troškova i oslobađanja državnih resursa za druge javne politike. Posljednje, ispravan pristup osigurava zaštitu ljudskih prava građana i zatvorenika, a u isto vrijeme postiže najbolji rezultat kad je u pitanju stopa recidivnosti. Na prvom kongresu UN-a za sprječavanje zločina 1955. godine donesena su standardna minimalna pravila za postupanje sa zatvorenicima koja uključuju obvezu odvajanja prema spolu, dobi i životnoj prošlosti, minimalne uvjete smještaja, zdravstvene skrbi, prava, pogodnosti, rada i obrazovanja (Pleić, 2010: 311). „Zatvorenici uživaju sva ljudska prava osim prava na slobodu te su im nacionalne vlasti obvezne osigurati zaštitu tih prava u zatvorima“ (Pleić, 2010: 307).

Kazna i pristupi kažnjavanju

Garland (1993: 16-17) opisuje kaznu kao kompleksan set povezanih procesa i institucija poput donošenja zakona, izricanja i provođenja kazni, ali diskurzivnih okvira poput autoriteta, osude, procedura, sankcija, institucija i agencija za provedbu istih. Kazna je problematičan, slabo razumljiv aspekt društvenog života, a svijest o njemu se pojavljuje u suvremenom dobu, nakon 1960-ih, te se penološki optimizam zamjenjuje penološkim skepticizmom u ocjeni efikasnosti modernih kaznenih institucija (Garland, 1993: 3-4). Prema Garlandu (1993: 4) kazna danas je kroničan društveni problem, jedna od najtrajnijih kriza modernog društvenog života, opterećena nerješivim poteškoćama i bez jasnog programa za reformu. Njeno postojanje i funkcioniranje ovisi o drugim društvenim silama i uvjetima, a utemeljena je u povijesti (Garland, 1993: 20-21). Kontrola zločina cilj je i odrednica kaznene prakse. (Garland, 1993: 19). Getoš, Bezić i Šprem (2021: 86) objašnjavaju razliku između ‘politike kažnjavanja’ kao određivanje raspona i vrsta sankcija predviđenih zakonom te kažnjivih ponašanja, a ‘praksu kažnjavanja’ kao dosuđene kazne u kaznenom i prekršajnom postupku.

Marloić (2013: 31) navodi kako postoji više pristupa kažnjavanju, svaki sa svojim potencijalnim posljedicama. Stoga, Marloić (2013: 31) razlikuje tri skupine pristupa kažnjavanju s obzirom na njihov fokus, u prvu skupinu pripadaju pristupi usmjereni na kazneno

djelo, u drugu usmjereni na kazneno djelo i počinitelja, a u treću skupinu oni usmjereni na kazneno djelo i počinitelja te neposredno uključivanje žrtve i/ili zajednice. U prvu skupinu pripadaju retribucija, zastrašivanje, izolacija i onesposobljavanje (Marloić, 2013: 32). Beccaria (1995: xii) opisuje pristup retribucije kao onaj koji gleda unazad, izlazi iz grižnje savjesti i za cilj mu je osigurati patnju prijestupnika u proporciji s njihovim nedjelom. Kao klasični argument Beccaria (1995: xxii) spominje *lex talionis*, točnije 'Oko za oko, zub za zub'. Beccaria (1995: 31) ističe kako bit kazne ne bi trebalo biti mučenje, već prevencija, stoga kazne moraju biti proporcionalne sa zločinom kako bi ostavile značajan trag u umovima većina. Cullen i suradnici (2011: 51S) opisuju onesposobljavanje (eng. *incapacitation*) kao količinu zločina koji nije počinjen jer su prijestupnici zatvoreni i u fizičkoj nemogućnosti činiti zločine. Marloić (2013: 32) ističe kako su načela ove skupine pristupa kažnjavanje prema zasluži, slanje jasne poruke drugima da je kriminal neisplativ te ograničavanje slobode. Učinak kojem ovaj pristup teži pad je stope kriminaliteta i zatvorske populacije te porast sigurnosti društva (Marloić, 2013: 32).

U drugu skupinu pristupa pripadaju rehabilitacija i reintegracija (Marloić, 2013: 32). Molanphy (2022: 4) opisuje rehabilitaciju kao preoblikovanje kriminalca u nekriminalca. Prema Marloić (2013: 32) ova skupina pristupa vodi se načelom da je potrebno promijeniti počinitelje kako bi prevladali uzroke svog kriminalnog ponašanja, a samim time su potrebne kazne koje doprinose rehabilitaciji. Kod reintegracije, cilj je kazne uključivanje počinitelja kaznenog djela u zajednicu (Marloić, 2013: 32). Željeni učinci ove skupine su prevladavanje emocionalnih i drugih poteškoća kod počinitelja, stjecanje novih stavova, vještina, interesa i navika, usvajanje društveno prihvatljivih obrazaca ponašanja i nedostatak motivacije za počinjenje kaznenih djela (Marloić, 2013: 32). Treća skupina sastoji se od pristupa reparacije i restorativne pravde koje podrazumijevaju počiniteljeve odštete žrtvi i zajednici u svrhu popravljivanja štete (Marloić, 2013: 32).

Recidivizam i rehabilitacija

„Recidivizam se općenito shvaća kao vraćanje u prethodno stanje ili oblik ponašanja koje je u kontekstu zločina očito kriminalno ponašanje (latinski: *recidivus*, *recidere*; što znači "pasti nazad"; njemački: *Rezidiv* ili *Rückfall*; hrvatski: *recidiv*, *recidivizam*, *povrat*)” (Getoš Kalac i Feuerbach, 2023: 6). Srž kriminologije kao znanstvene discipline uključuje mjerenje zločina kroz prikupljanje i analizu empirijskih podataka o kriminalnim događajima, počiniteljima, žrtvama i pravosudnim procesima kako bismo stekli uvide, razvili teorije i razumjeli uzroke

zločina, a samim time i poboljšali metode adresiranja (Getoš Kalac i Feuerbach, 2023: 2). Podaci o recidivizmu su ključni za predviđanje kriminala i recidivizma te pomoć stručnjacima u kaznenom pravosuđu i istraživačima pri donošenju dobro informiranih odluka. Osim toga, koriste se za predviđanje nacionalnih trendova i troškova, kao i nacionalne kaznene politike utemeljene na dokazima (Getoš Kalac i Feuerbach, 2023: 3). Recidivizam se često povezuje s terminima ponovnog činjena kaznenog djela, ponovnog uhićenja, ponovne osude i ponovnog zatvaranja, svaki ovaj termin ima vlastito značenje koje može biti šire, ali i uže od samog značenja recidivizma. U ovom radu koristit ćemo penološki pristup, koji sužava pojam recidivizma definirajući ga kao ponovni ulazak počinitelja u zatvorski sustav (Getoš Kalac i Feuerbach, 2023: 11). Zbog ograničenja dostupnosti podataka, u sklopu analize uzet ćemo u obzir i ponovno osuđene pojedince kao recidiviste.

Po pitanju recidivizma postoje dvije oprečne struje mišljenja. Prva struja zalaže se za teoriju odvratanja i tvrdi da zatvori povećavaju troškove kaznenog djela čime smanjuju recidivizam (Cullen, Jonson i Nagin, 2011: 53s). Druga struja zalaže se za teoriju društvenog iskustva te tvrdi da zatvori povećavaju sklonost kriminalu te povećavaju recidivizam (Cullen, Jonson i Nagin, 2011: 53s). Teorija odvratanja, nekad zvana i oštra retorika, tvrdi da zatvaranje počinitelja uči da se zločin ne isplati, na temelju teorije racionalnog izbora u kriminologiji, čime povećani troškovi kriminalnog ponašanja dovode do njegovog smanjenja (Cullen, Jonson i Nagin, 2011: 52s). Chen i Shapiro (2007: 22) zastupaju drugu struju mišljenja te upućuju na to da oštriji zatvorski uvjeti mogu dovesti do većeg recidivizma nakon puštanja na slobodu među bivšim osuđenima. Kriminolozi tvrde da zatvor nije samo trošak, već i društveni utjecaj koji oblikuje stavove zatvorenika prema kriminalu, nasilju, mrežama poznanstva, vezama s konvencionalnim poretkom i identitetu (Cullen, Jonson i Nagin, 2011: 53s). Tvrde da počinitelji ulaze u „zatvorsku zajednicu“ ili „društvo zatvorenika“ podnoseći bolove, riskirajući fizičku viktimizaciju i suočavajući se sa stigmatizacijom (Cullen, Jonson i Nagin, 2011: 53s).

Koncept 'državno obvezne' rehabilitacije, utemeljen na teoriji društvenog ugovora, pretpostavlja da je zahtjev države za ponašanjem koje poštuje zakon legitimiran državnim obvezom osiguranja ispunjenja temeljnih životnih potreba i pružanja rehabilitacije u svrhu ublažavanja štete uzrokovane kaznenim mjerama poput zatvora (Raynor i Robinson, 2009: 12). Butorac i Stanić (2017: 123) ističu kako nova istraživanja u području recidivizma ukazuju na rehabilitaciju i tretmane kao uspješne pri umanjivanju recidivizma. Utilitarno opravdanje za rehabilitaciju razvilo se između stava da koristi društvu smanjenjem prijestupa i stava da se barem izbjegava nepotrebna šteta, pri čemu izbor između ovih oblika ovisi o prevladavajućim mišljenjima o učinkovitosti rehabilitacije (Raynor i Robinson, 2009: 8). Trenutačni modeli

rehabilitacije usredotočeni su na osnaživanje počinitelja podučavanjem vještina poput komunikacije, rješavanja problema i vladanja sobom, s ciljem da im se omogući donošenje prosocijalnih izbora i učinkovito korištenje dostupnih resursa i prilika. Ovakav pristup naglašava važnost integriranja prijestupnika u društvo (Raynor i Robinson, 2009: 12-13). „Jedna implikacija ovoga je da se na rehabilitaciju treba gledati ne samo kao susret s potrebama prijestupnika ili ispravljanje njihovih nedostataka, već kao iskorištavanje i razvoj njihovih snaga i pozitivnih strana” (Raynor i Robinson, 2009: 13).

Temeljne odrednice kaznenih sustava skandinavskih država, Sjedinjenih Američkih Država i Hrvatske

Političke strukture imaju temeljnu važnost u oblikovanju kaznenih politika, na koje utječu čimbenici kao što su medijska kultura, politička osjetljivost, demografska homogenost, pravosudne strukture, profesionalne elite, male skupine i moć pojedinca. Društveni, politički, ekonomski i kulturni čimbenici oblikuju kaznene prakse i utječu na učinkovitost kaznene politike i pravosudnog sustava u liberalnim demokracijama (Lappi-Seppälä, 2008: 314). Državni pravni sustavi imaju za cilj ukloniti slučajeve iz sfere privatnih emocija i osigurati nepristrano postupanje prema utvrđenim zakonima (Tonry, 2007: 37-38). U međuvremenu kazneni zaokret je uzeo zamaha, a Demker već 2008. godine naglašava kako su javno mnijenje i javne politike postale strože, a stope zatvaranja porasle u dobrom djelu europskih i sjevernoameričkih država. „Podrška liječenju i rehabilitaciji kriminalaca je u padu u cijelom svijetu, a zamjenjuju je pozivi na zatvorsku kaznu počinitelja, kao i na duže kazne pod težim uvjetima” (Demker i sur., 2008: 319).

Prema Lappi-Seppälä (2008: 314) skandinavske zemlje predstavljaju primjer suzdržane politike. Skandinavski kazneni model, ukorijenjen u konsenzusu i korporativnoj političkoj kulturi, visokom društvenom povjerenju i snažnoj socijalnoj državi, ima niske stope zatvorskih kazni zbog svoje prirode koja pogoduje socijalnoj skrbi (Lappi-Seppälä, 2008: 314). Konsenzualna, korporativna i pregovaračka politička kultura doprinose niskim stopama zatvorske kazne budući da je država blagostanja omogućila stvaranje izvedivih alternativa zatvoru, njegujući povjerenje i legitimitet, promičući usklađenost s normama koje se temelje na prihvaćanju, a ne na strogosti (Lappi-Seppälä, 2008: 314). Stope zatvorskih kazni u kontinentalnoj Europi variraju, pri čemu neke zemlje bilježe značajan porast, dok skandinavske zemlje zadržavaju stabilnost i umjerene stope zatvaranja. (Lappi-Seppälä, 2008: 316).

Američko društvo, prema Tonryu (2009: 377), obilježava: paranoični stil i moralizam koji je u skladu s protestantskim fundamentalizmom, ustavne konstelacije koje omogućuju utjecaj kratkotrajnih emocija u politici te povijest američkih rasnih odnosa. Utjecaj kratkotrajnih emocija iskazan je u kaznenom populizmu, koji zaobilazi formiranje kaznenih politika na temelju iskustva, dokaza, znanja i prijedloga struke, već na temelju preferencija javnosti, a ponajviše oštećenika (Garland, 2021: 258). „Gdje je javno mnijenje prije djelovalo kao ograničenje inicijativa politika, sada funkcionira kao privilegirani izvor“ (Garland, 2021: 258). Kao primjere rezultata populističkih politika u SAD-u, Garland (2021: 259) navodi *thee strikes and you're out*, životne kazne bez pomilovanja, registre seksualnih prekršitelja, nametanje narativa o uspješnosti zatvorskog sustava. Američki politički sustav je konfliktan s dvostranačkim sustavom (Lijphart, 1999, prema Tonry, 2009: 385). Porast ekspresivne i stroge kaznene politike u SAD-u pripisuje se padu povjerenja javnosti, krizi legitimiteta i potrebi za snažnim sankcijama radi utvrđivanja suvereniteta (Lappi-Seppälä, 2008: 361). Stoga, u skladu s okolnostima vlade koriste snažne sankcije kako bi demonstrirale sposobnost učinkovitog djelovanja protiv kriminala, jer ne mogu priznati da je kriminal izvan njihove kontrole (Lappi-Seppälä, 2008: 361). Na stopu zatvaranja i socijalnu politiku utječu političke odluke i političke aktivnosti (Lappi-Seppälä, 2008: 365).

Hrvatski kazneni zakon vodi se načelom razmjernosti, koje zahtjeva da ograničenje slobode ili prava mora biti razmjerno naravi potrebe, također zahtjeva od države da predvidi blaže sankcije od kazne zatvora u svrhu kažnjavanja (Turković, 2012). Kazneni sustav zahtjeva primjenu alternativnih sankcija poput rada za opće dobro, uvjetne osude, posebne obveze pod koje pripadaju i liječenja od ovisnosti, zaštitni nadzor, sigurnosne mjere – poput obveznog psihosocijalnog tretmana (Turković, 2012). Rehabilitacija, prema Vukadinović i suradnicima (2010: 146) ima dugu tradiciju u hrvatskom kaznenom sustavu. Glavna je svrha zatvorskih kazni, prema članku 3 Zakona o izvršavanju zatvorske kazne osposobljavanje osobe za slobodu u skladu sa zakonom i društvenim pravilima. Vukadinović i suradnici (2010: 152) navode glavne načine rehabilitacije: obrazovanje, rad, aktivnosti u slobodno vrijeme i kontakt s obitelji.

Studija Langana i Levina o kontekstu Sjedinjenih američkih država, iz 1994. otkrila je da zatvori možda neće posebno obeshrabriti prijestupnike i čak mogu biti kriminogeni, posebno za one koji su okrutno zatvoreni (Cullen, Jonson i Nagin, 2011: 54s). Kod nisko rizičnih kriminalaca postoji veća vjerojatnost da će se njihova stopa recidiva povećati kao rezultat zatvorske kazne. Kreatori politike trebaju provesti *screening* prijestupnika za njihov nivo rizika i biti oprezni pri zatvaranju pojedinaca koji ne pokazuju stavove povezane s recidivizmom

(Cullen, Jonson i Nagin, 2011: 60s). Zatvor bi mogao biti učinkovit u provođenju pravde i zatvaranju problematičnih pojedinaca, ali mogao bi biti nedovoljan u smislu utjecanja na prijestupnike da prestanu činiti zločine u budućnosti. (Cullen, Jonson i Nagin, 2011: 60s). Njihovo istraživanje pokazalo je da je zatvor gruba strategija koja ne rješava temeljne uzroke recidivizma i stoga nema rehabilitacijske ili čak ima kriminogene učinke na počinitelje (Cullen, Jonson i Nagin, 2011: 57s).

Dizajn istraživanja

U modernim je državama kaznena politika specijalizirano područje vladavine na koje utječu promjene u klasifikaciji zločina i prijestupnika, popularne teorije o kažnjavanju i reformaciji prijestupnika (Lacey i Soskice, 2017: 196). Svrha je kaznenog sustava kažnjavanje i drugi postupci s osobama osuđenim za kaznena djela i prekršaje te je kaznena politika dio većeg entiteta poznatog kao kaznenopravni sustav. Taj pojam pokriva sve one institucije koje službeno odgovaraju na počinjenje prekršaja: policiju, tužiteljstvo i sudove (Cavadino, Dignan, 1997: 1) te kaznene ustanove i probacijsku službu. Recidivizam, s druge strane, označava pojavu kada je osoba pritvorena više od jednog puta (Breese, Ra'el i Grant, 2000: 7). Stopa recidivizma može objasniti je li zaista dobra socijalna politika najbolja kaznena politika (Lappi-Seppälä, 2008). S obzirom na to, očekivanje je da postoji značajna razlika u stopama recidivizma između SAD-a, skandinavskih država i Hrvatske, pri čemu bi skandinavske države mogle imati niže stope recidivizma u usporedbi sa SAD-om i Hrvatskom, a Hrvatska bi se mogla naći u sredini radi daleko veće ograničenosti resursa za zatvaranje u usporedbi sa SAD-om.

Ovaj je rad komparativni dizajn istraživanja malog N, s obzirom na to da se radi usporedba triju kaznenih sustava (SAD, skandinavske države, Hrvatska) u pogledu njihove učinkovitosti u smanjenju stope recidivnosti. Komparativna analiza omogućava proširenje teritorijalnog opsega i dubine političkih informacija (Lasswell, 1968 cit. prema della Porta i Keating, 2008: 199). Podaci će biti prikupljeni i analizirani za svaku zemlju posebno, a rezultati će se usporediti i interpretirati na razini država. Fokus je ove analize recidivizam, definiran kao povrat u prethodno kriminalno ponašanje od strane osobe koja je ranije imale kaznenu presudu (Blumstein i Larson, 1971: 124; Maltz, 2001: 84, cit. prema Andersen i Skardhamar, 2017: 4). Stope recidivizma koriste se kao varijabla ishoda u odnosu na koju se može procijeniti učinkovitost različitih sankcija i programa (Andersen i Skardhamar, 2017: 1-2). Recidivizam je usporediva i mjerljiva pojava sastavljena od različitih komponenti poput: uzorka počinitelja, duljine razdoblja praćenja, uzimanja u obzir kulturoloških i pravnih praksi što je prijestup, koje

moгу utjecati na rezultat mjerenja (Andersen i Skardhamar, 2017: 2-4). Andersen i Skardhamar (2017: 5) navode da u istraživanju recidivizma postoje tri uobičajena pristupa: uključivanje svih uhićenih, svih osuđenih ili svih otpuštenih iz zatvora unutar godine.

Prednosti uzimanja stope recidivnosti, kao signalizatora uspješnosti politika, nalaze se u lakoj dostupnosti podataka, dosljednih u vremenu i prostoru (Tonry, 2007: 7). Uzorak za izračun stope recidivizma će se sastojati od maloljetnika i punoljetnika, kroz cjeloživotni vijek (jer bi kazna trebala imati trajni utjecaj na osobu) te osoba koje su izvršavale zatvorsku kaznu radi lakšeg pristupa podacima. Zatvorska kazna definira se kao alokacija prekršitelja u zatvor od strane zatvorske službe (Tonry, 2007: 5). Važno je naglasiti da se države razlikuju s obzirom na klasifikacije i izračune broja zatvorenika – generalnu zatvorsku populaciju kod nekih čine i maloljetnici, dok kod drugih su maloljetnici zasebna kategorija (Tonry, 2007: 4). Stopa recidivnosti mjerit će se kao omjer broja povratnika u kaznene ustanove i ukupnog broja osoba koje su puštene na slobodu u određenom vremenskom razdoblju.

Dimenzije kroz koje će se promatrati recidivnost su pristup kažnjavanju, financijski resursi, postojanje programa resocijalizacije i rehabilitacije, uporaba alternativnih sankcija. Prikupit će se relevantni podaci za izračun stope recidivizma, ali uz to i oni nužni za razlikovanje kaznenog sustava. Financijski resursi su izuzetno važni, s obzirom na to da su financijski troškovi veliki kad je u pitanju kazneni sustav. Cavadino i Dignan (2006: 81) ističu kako nedostatak financijskih resursa može dovesti do prenapučenosti zatvora, ali neka istraživanja pokazuju da može dovesti i do smanjenog zatvaranja kako bi se izbjegla prenapučenost. Što se tiče rehabilitacije, Cavadino i Dignan (2007: 41) definiraju je kao ideju da kazna može smanjiti incidenciju zločina, tako da poboljša pojedinčev karakter ili ponašanje te ga učini manje vjerojatnim za ponovni zločin. Resocijalizaciju, s druge strane, Cavadino i Dignan (2006: 12) objašnjavaju kao društveni proces u kojem društvo nastoji reformirati pojedinca da ne ponavlja kriminalno ponašanje. Radni programi za cilj imaju praktične zadatke u korist cijele zajednice (Cavadino i Dignan, 2006).

Stopa recidivnosti za svaku državu kalkulirat će se na način da će se računati postotak 'povratnika' u zatvorske ustanove. Za vremenski okvir uzet ćemo razdoblje od 2013. godine do 2023. godine. Kao početnu točku uzimamo 2013. godinu s obzirom da ona obilježava ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju. Proces europeizacije dovodi do promjena funkcioniranja kaznenog sustava, a sam ulazak u EU možebitno ima utjecaj na kazneni sustav RH. „Zatvore se odjednom, paralelno s finaliziranjem procesa pristupanja Europskoj Uniji, obnavljalo, gradilo, reformiralo i medijski pratilo” (Petković, 2013: 274). S članstvom RH u EU, RH dobiva prednost i sustiže europske, ali i svjetske trendove te potencijalno postaje relevantno

mjerilo europskih politika. „Ako se Hrvatska posljedicama svoje kaznene politike u određenoj mjeri uključila u kazneni zaokret, nije sporno da je strukturnu mogućnost za to osiguralo povlačenje suverene moći koja ju je mogla isključiti iz europskih i globalnih trendova” (Petković, 2013: 278). Analizom kvantitativnih podataka o troškovima kaznenog sustava možemo dobiti uvid u ulaganje u rehabilitacijske programe, obrazovanje, ali i same kaznene ustanove, te koliko je kaznena politika socijalno orijentirana.

U istraživanju će se koristiti triangulacija kvalitativnih i kvantitativnih metoda. Kvalitativni izvori sastojat će se od dokumenata, izvješća kaznionica i istraživanja provedenih od strane zaduženih institucija. Sekundarni izvori će se sastojati ponajviše od stručne literature (akademske članaka i knjiga) za uspostavljanje teorijskog okvira i razumijevanje kaznenih politika i njihovih implikacija, dobivanja šireg konteksta i uvida u problematiku kaznenih politika od strane stručnjaka. Ostale sekundarne izvore činit će izvješća od strane državnih agencija kao pouzdane izvore podataka, ali i za analizu trendova s obzirom da se radi o longitudinalnim analizama, izvješća međunarodnih. U ovom radu, kvantitativna analiza je podjednako važna. Za izvore kvantitativnih podataka koristit će se službene međunarodne i državne statistike (Državni zavod za statistiku, Ministarstvo pravosuđa RH, Eurostat, StatBank, Federalni zavod za zatvore SAD-a).

Prikupljeni podaci će se analizirati korištenjem kvalitativnih i kvantitativnih metoda, dakle posrijedi je mješoviti dizajn. S ciljem identificiranja trendova i razlika između zatvorskih sustava. Tematskom analizom sadržaja zakona i izvještaja mogu se ustanoviti obrasci koji se pojavljuju u određenim okolnostima, zajedničke elemente kaznenih politika, kao i one koji ih razlikuju, ustanoviti pristup kaznenih politika u uspoređivanim državama. Nakon tematske analize, kvantitativnom analizom obrade podataka i analize koristeći statističke metode u radu će se izračunati stope recidivnosti za svaki navedeni kazneni sustav. Statističke metode otvaraju mogućnost za eliminiranje neke od teorija, ali se kao glavni problem pojavljuje potreba za velikim uzorkom čime raste potencijalni broj varijabli koje bi mogle ometati mjerenje korelacije (Della Porta i Keating, 2008: 201). Korištenjem deskriptivne statistike sumirat će prikupljene podatke te ih numerički i grafički prikazati.

Tri režima blagostanja

Esping-Andersen identificira tri režima blagostanja u zapadnim kapitalističkim državama: socijaldemokratski (skandinavski), demokršćanski (konzervativni/europski) i liberalni (anglosaksonski) (Lappi-Seppälä, 2008: 359). Lappi-Seppälä, (2008: 359) tvrdi da različiti

režimi provode različite politike te da također, „postoji veza između orijentacije zemlje na socijalnu skrb i njezine kaznene kulture” (Lappi-Seppälä, 2008: 351). Cavadino i Dignan (2006: 33) također razlikuju tri tipa režima. Prvi, neoliberalizam, kao ideal političke desnice, oživljavanje je ekonomskog liberalizma utemeljenog na kapitalizmu slobodnog tržišta. Ovu vrstu države karakteriziraju minimalističke države blagostanja, s ograničenim pristupom naknadama i doprinosima. Status građana i ekonomsko blagostanje više ovise o tržištu, a ovakav tip režima dovodi do velikih klasnih razlika, atomiziranih pojedinaca, visokog stupnja individualizacije, društvenog isključivanja. Za rezultat dominantna kaznena ideologija je ‘zakon i red’, a način kažnjavanja ekskluzija. Kazneni sustav karakterizira visoka stopa zatvaranja, otvorenost prema privatizaciji zatvora. Primjer neoliberalne države je SAD (Cavadino i Dignan, 2006 : 32).

Drugi režim, 'socijaldemokratska' inačica korporatizma, kao ideal ljevice, je egalitaran i sekularan pristup političkom upravljanju. Švedska je primjer za to, sa snažnim sindikalnim pokretom i predanošću punoj zaposlenosti, reformama socijalne skrbi i aktivnim programom tržišta rada. Ovakav režim fokusira se na socijalnu sigurnost te izbjegava socijalnu isključenost. Dominantna kaznena ideologija je utemeljena na pravima, a način kažnjavanja inkluzivan. Ovakav kazneni sustav obilježava niska stopa zatvorenika i otvorenosti prema privatizaciji zatvora (Cavadino i Dignan, 2006 : 33-38). Treći režim, konzervativni korporatizam komunitaristički je model koji ima za cilj integrirati sve građane unutar nacije. Stvara manje nejednakosti od neoliberalizma, ali održava tradicionalne klasne i statusne podjele. Socijalna pomoć je društveno pravo, a ‘kršćanska demokracija’ je tipičan oblik u Europi. Država preuzima zaostalu ulogu u pružanju socijalne pomoći kada se obitelj ne može nositi. Dominantna kaznena ideologija je rehabilitacija, a način kažnjavanja kombiniran (Cavadino i Dignan, 2006 : 33-36).

S obzirom na ove informacije za očekivati je da će se stope recidivnosti između SAD-a, kao primjera liberalnog režima, i skandinavskih država znatno razlikovati s obzirom na dva u potpunosti različita pristupa kažnjavanju. Hrvatska kao primjer demokršćanskog režima i konzervativnog korporativizma bi trebala rangirati po stopi recidivizma bolje nego SAD, ali ne jednako uspješno kao skandinavske države. Ono što će činiti ponajveću razliku je ne izuzetno velikodušna socijalna država. Dominantna kaznena ideologija kombinirati će rehabilitaciju i ograničene financijske mogućnosti i rezultirati stopama zatvaranja višim nego u socijalno-demokratskim korporatističkim režimima, ali nižim nego u neo-liberalnim. Upravo na temelju različitosti režima odabrana su ova tri kaznena sustava – SAD, skandinavske zemlje i Hrvatska, kao primjeri različitih državnih konstelacija, različitih pristupa s potencijalno različitim

rezultatima za istu pojavu. Za kvalitetno istraživanje je također bilo važno pronaći kvalitetnu literaturu i informacije, stoga je dostupnost relevantnih podataka bila važan faktor. Ukratko, analiza će se provoditi na razini pojedinačnih zemalja kako bi se usporedile stope recidivnosti između SAD-a, skandinavskih država i Hrvatske. Thomas Mathiesen (Ugelvik i Dullum, 2012: 14-15) pod Skandinaviju ubraja Dansku, Švedsku i Norvešku, a izdvaja Finsku zbog značajnih kulturoloških, političkih i povijesnih razlika između skandinavskih država i finske, a što je posebno zamjetno u međusobnom razumijevanju jezika. Iz tog razloga, pod skandinavske države razmatrat ćemo Dansku, Švedsku i Norvešku¹.

Zapadne nacije su iskusile porast zločina, društvene promjene, ekonomske nesigurnosti i neoliberalne politike – čime su postale strože, restriktivnije i povećale zatvaranje, a smanjile blagostanje, međutim nijedna država nije išla do mjere do koje je američki kazneni sustav išao (Walmsley 2016; Lappi-Seppälä 2008; Tonry 2009, cit. prema Garland, 2017: 17). Stoga se nerijetko SAD krivi za neučinkovitu kaznenu politiku koja proizvodi velike troškove (Roginić, 2019: 34). Temelje za usporedbu i poopćavanje sačinjavat će pitanja poput: postoji li socijalna politika, kakav je pristup različitim aspektima kaznene politike (masovno zatvaranje, odvratanje, rehabilitacija) i jesu li troškovi veći nego korist? U sklopu istraživanja, ova pitanja će biti odgovorena s jasnim razlikovanjima između tri vrste sustava. Odgovori na ova pitanja mogu služiti kao najava efikasnosti kaznenog sustava i razine stope recidivizma. Generalizacija po pitanju uspješnosti kaznenih sustava moći će se uspostaviti na razini kaznenih sustava promatranih država. Istraživanje bi moglo omogućiti povlačenje paraleli između kaznenih sustava ostalih država s kaznenim sustavima SAD-a, skandinavskih država i Hrvatske.

Kazneni sustav Hrvatske

Petković (2013: 56) naglašava važnost povezanosti suverene moći i tipa kažnjavanja pri promatranju kaznenih sustava. Utjecaj ovakve povezanosti se najbolje prikazuje na Hrvatskom slučaju koji obilježava ostvarivanje suverene moći na štetu disciplinarnu. Prema Petkoviću (2013: 71) država je u ratu promijenila i funkcioniranje tradicionalnih aparata državne moći, desila se destrukcija hrvatskog pravosuđa, disciplinarna moć je pala u drugi plan u korist suverene moći. Petković (2013: 86-87) navodi primjere djelovanja suverene moći kroz četiri momenta, prvi je politika pomilovanja, drugi političko nasilje, treći povezanost radnih,

¹ Island izostavljamo iz istraživanja jer je malen i ima sveukupno 141. zatvorenika (prisonstudies.org, 2024)

policijskih i kriminalnih struktura te posljednji destrukcija pravosuđa u korist politički podobnosti.

Promjenom političkog poretka te pristupanjem Europskoj uniji došlo je do promjene i djelovanja pravosuđa te procesuiranja počinitelja nasilja, a moralni protesti dobivaju političku snagu zahtijevajući od pravosuđa da se suoči s prošlošću (Petković, 2013: 104). Petković (2013: 136) zaključuje kako je disciplinu koštala politička instrumentalizacija zločina. Petković (2013: 143) opisuje disciplinarnu moć kao suvremeni oblik funkcioniranja moći putem brojnih tehnika, procedura, ispita, diskursa, normiranja i oblikovanja subjekata u suvremenim mirnodopskim društvima, koji usmjerava, ali i kažnjava smještanjem u zatvor, nadzorom i obveznim mjerama preodgoja i liječenja kako bi spriječila buduće transgresije subjekta. Na oblikovanje kaznene politike su imale utjecaj ratne posljedice poput militarizirane populacije, osobne i obiteljske tragedije, a i sama reprodukcija nasilja kao posljedica disfunkcionalnih obitelji (Petković, 2013: 141- 145). Izlaskom države iz rata i urušavanjem poretka suverene moći dolazi do rekonstituiranja disciplinarnog aparata. Hrvatska postaje članica Vijeća Europe 1996. godine, usred procesa reintegracije države i tranzicijskog bezakonja, čime je morala prihvatiti judikaturu Suda u Strasbourgu kao vrhovne judikature u području ljudskih prava, a i prihvatiti postupno discipliniranje kazneno-političkog sustava (Petković, 2013: 234-235).

Hrvatski sabor donio je potkraj 2011. godine novi hrvatski kazneni zakon, koji je stupio na snagu 1. siječnja 2013., iste godine kada Hrvatska postaje članicom Europske Unije (Petković, 2013: 205). Ovaj novi zakon obilježava restrukturiranje hrvatske kaznene politike, udovoljavanje potrebama za retribucijom, rasterećenje zatvorskog sustava promoviranjem alternativnih sankcija poput novčanih kazni, rada za opće dobro na slobodi i uvjetne osude uz zaštitni nadzor, te uvođenje novih koncepata koji donose upravljanje kroz zločin u području obiteljskih i rodni odnosa (Petković, 2013: 206-207). „Alternativne sankcije nalaze se negdje između uvjetne osude i bezuvjetne kazne oduzimanja slobode” (Miličević i sur., 2022: 463). Funkcioniranje Europske unije obilježava i dobro funkcioniranje financijski osposobljenih projekata i programa suradnje, izgradnji institucija i kapaciteta u svrhu subpolitičkog oblikovanja europskog poretka (Petković, 2013: 240).

Za posljedicu učlanjenja EU, Hrvatska je dobila revidirane temeljne pravne okvire, nove strategije i planove, protokole postupanja, osnivanje probacijskih ureda, jačanje kapaciteta zatvorskog sustava, ustrojavanje posebnih sudova za ratne zločine i odgovarajućih jedinica državnih odvjetništava (Petković, 2013: 243). Po dolasku u kaznionicu ili zatvor, zatvorenici borave u posebnim prihvatnim prostorijama do 30 dana radi prikupljanja potrebnih podataka za izradu individualiziranog programa izvršenja kazne. Ovaj program, propisan zakonom,

uključuje pedagoške, radne, zdravstvene, psihološke i sigurnosne mjere prilagođene potrebama zatvorenika i mogućnostima zatvora, pokrivajući aspekte kao što su raspodjela jedinica, korištenje slobodnog vremena i priprema za otpust. Upravitelj preispituje program svaka tri mjeseca za kazne do pet godina i svakih šest mjeseci za duže kazne, uz mogućnost premještaja zatvorenika u blaže uvjete nakon polovice izdržane kazne. Osim toga, zatvorenici mogu biti premješteni u druge ustanove radi provedbe programa ili sigurnosnih razloga (Vukadin, Žakman-Ban i Nišević, 2010: 151-152).

Šest kaznionica, četrnaest zatvora, dva odgojna zavoda, Centar za dijagnostiku, Centar za izobrazbu i zatvorska bolnica čine hrvatski zatvorski sustav (Getoš i sur., 2021: 89). U kaznionicama odrađuju se kazne dulje od šest mjeseci, dok su zatvori namijenjeni za istražni zatvor, kazne zatvora izrečene u prekršajnom postupku i kazne zatvora kojima je zamijenjena izrečena novčana kazna. Kaznionice su kategorizirane na temelju razine sigurnosti i slobode kretanja u kaznionice s maksimalnom razinom sigurnosti (Lepoglava, Glina), srednjom razinom sigurnosti (Lipovica-Popovača, Požega, Turopolje) i minimalnom razinom sigurnosti (Valtura) (Vukadin, Žakman-Ban i Nišević, 2010: 148). Specifičan geografski oblik hrvatske također predstavlja izazov za centraliziranje pravosudnih tijela što dovodi do raspršenih kaznionica i raseljavanja zatvorenika. Ovakva situacija otežava održavanje socijalnih veza i veza s obitelji. „Oduzimanje slobode danas je u Hrvatskoj dominantna vrsta kazne, čime zatvorski sustav postaje institucijska okosnica ostvarivanja svrhe kažnjavanja” (Getoš, Bezić i Šprem, 2021: 84).

Hrvatski zatvorski sustav, barem deklarativno, orijentiran je na rehabilitaciju, fokusiran je na humani tretman i omogućavanje zatvorenicima da se reintegriraju u društvo, a ključni elementi su obrazovanje, rad, slobodne aktivnosti i kontakt s obitelji (Vukadin, Žakman-Ban i Nišević, 2010: 152). Zatvori osiguravaju obrazovanje i strukovnu obuku, zatvorenici mogu raditi unutar i izvan zatvora, primajući naknadu koja uključuje obveznu štednju. Aktivnosti u slobodno vrijeme prilagođene su fizičkim, duhovnim i kulturnim potrebama zatvorenika, uključujući radionice, sport i umjetnost, uz značajne primjere poput zatvorskih bendova i kazališnih predstava. Sustav također uključuje šest specifičnih programa liječenja za ovisnike o drogama i alkoholu, počinitelje sa PTSP-om, počinitelje prometnih prijestupa, seksualne prijestupnike i nasilne počinitelje, a svi su usmjereni na rješavanje i promjenu kriminogenih potreba kako bi se smanjio recidivizam (Vukadin, Žakman-Ban i Nišević, 2010: 152-154).

Kao primjer hrvatskog fokusa na rehabilitaciju i integraciju, Antolović, Barić i Devčić (2021: 570) navode psihosocijalni tretman prema počiniteljima nasilnih djela. Ovaj tretman, uz sigurnosne mjere, za cilj ima otklanjanje okolnosti koje omogućuju recidiv, zaštitu žrtve i

stvaranje sigurnog okruženja putem kognitivno-bihevioralnog pristupa koji mijenja uvjerenja i ponašanje počinitelja. Tretman se provodi od strane stručnjaka u kaznionicama, zatvorima, probacijskim uredima i specijaliziranim ustanovama na temelju standarda koji propisuje stručni sadržaj, okvirnu provedbu, vođenje evidencije i superviziju (Antolović i sur., 2021: 570-571). Međutim, hrvatski zatvorski sustav i karakteristike zatvorske populacije izrazito su oblikovani socioekonomskim kontekstom zemlje. Ekonomski izazovi poput niskog BDP-a, visoke stope emigracije mladih te kontinuirano starenje stanovništva utječu na sociodemografske karakteristike zatvorenika. Ulaganja u državne institucije, uključujući zatvore, često su ograničena financijskim resursima, što može utjecati na uvjete u zatvorima i svrhovitost zatvorskog sustava. Ovi faktori također oblikuju percepciju i politike kažnjavanja u zemlji (Getoš i sur., 2021: 84-86). Na primjer, izazovi u provedbi psihosocijalnog tretmana uključuju smanjenje broja provoditelja zbog nedovoljne naknade (Antolović i sur., 2021: 582).

Rast zatvorske populacije, ograničeni zatvorski kapaciteti i veliki financijski izdaci uz nedostatak pozitivnog učinka, doveli su do potrebe za rasterećenjem zatvorskog sustava i uvođenjem alternativnih sankcija. Upravna jedinica zadužena za provedbu alternativnih sankcija, nastala je Zakonom o probaciji 2009. godine i kao rezultat pregovora za članstvo EU i potrebe rasterećenja zatvorskog sustava, je probacijska služba ustrojena kao Sektor za probaciju u Upravi za zatvorski sustav i probaciju Ministarstva pravosuđa i uprave (Špero i Brkić, 2021: 603-604). Sektor za probaciju u Hrvatskoj sastoji se od Središnjeg ureda i 14 lokalnih probacijskih ureda, a probacijski službenici su visoko obrazovani stručnjaci koji prolaze dodatnu edukaciju. Predmeti kojima se probacijska služba bavi su: rad za opće dobro, izrade izvješća (za državnog odvjetnika, kaznionicu ili zatvor, suca izvršenja, sud), uvjetni otpust, uvjetne ili djelomično uvjetne osude, izvršavanje obveza po rješenju državnog odvjetnika, pogodnosti, prekidi (Špero i Brkić, 2021: 616). Rad za opće dobro je sastavni dio rada probacijske službe, koja osigurava pravne osobe za suradnju (Špero i Brkić, 2021: 605-609). Uvodi se kao alternativna sankcija 1997., kada je u kazneno zakonodavstvo uveden kroz Kazneni zakon (Miličević, Lalić i Brkić, 2022: 461).

Već 2000. godine donesen je Zakon o izvršavanju zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi, a izvršavanje je započelo 2002. godine (Miličević i sur., 2022: 467). „Posebna svrha izvršavanja zaštitnog nadzora i rada za opće dobro određuje da se osuđenik ne isključi iz društva, već da uz njegovu pomoć i nadzor društvene zajednice, dragovoljno, osobnim postupcima, radom i odnosom prema posljedicama izazvanim počinjenim djelom, razvije svijest o štetnosti određenih ponašanja i odgovornosti za štetne posljedice” (Miličević i sur., 2022: 468). Rad za opće dobro bilježi pad od 2016. godine, a u 2021. broj zaprimljenih

predmeta gotovo se prepolovio. Razlozi za pad uključuju pandemiju koronavirusa koja je ograničila uobičajeni rad institucija, zakonske izmjene koje zabranjuju rad za opće dobro za prethodno osuđivane osobe te općenito smanjenje broja osuđenih (Miličević i sur., 2022: 480-481).

Kazneni sustav Sjedinjenih Američkih Država

Jonathan Simon uvodi koncept 'upravljanja kroz zločin' (eng. *governing through crime*) koji opisuje utjecaj razvoja kaznene politike i politiziranja zločina u SAD-u na američku demokraciju (Petković, 2013: 201). SAD se opisuje kao specifičan slučaj jer su morali izgraditi novi građanski i politički poredak strukturiran oko problema nasilnog zločina (Petković, 2013: 201). Indirektna posljedica upravljanja kroz zločin je ta da američki predsjednici i državni guverneri moraju biti čvrsti prema zločinu s ciljem očuvanja vlastite političke karijere (Petković, 2013: 202). Petković (2016: 114) ističe kako predsjednik i kongres definiraju značajke nacionalne kaznene politike i druge institucije i njihova politička dinamika važni su za oblikovanje cjeline kaznene politike. Pozicija javnog tužitelja postaje odskočna daska za više političke položaje, a političko jačanje tužiteljstva za posljedicu dovodi do smanjenja političke moći sudova – samim time, kazne postaju oštrije, a zatvori popunjeniji (Petković, 2013: 202).

1960-ih SAD prvi uvodi rad za opće dobro kao alternativu zatvorskim kaznama u Kaliforniji, a pozitivna kaznenopravna i penološka iskustva utjecala su na razvoj te prakse i u drugim državama (Miličević i sur., 2022: 463-464). Već 1970-ih javnost postaje zabrinuta zbog povećanih stopa kriminala, a često su recidivisti bili žrtveno janje medija, čime se javnost okreće prema diskursu strogog tretiranja zločina, ukidanju uvjetnih osuda i unificiranju strožih zakona kao nove pravednosti kaznene politike (Petković, 2016: 115-116). Prenapučivanje (*overcrowding*) kao pojava u američkim kaznionicama nastaje kao rezultat Rata protiv droge i Rata protiv zločina (Molanphy, 2022: 14). Prema Molanphy (2022: 47) za vrijeme predsjednika Nixona, provedeni su Rokerfellerovi zakoni iz 1973. iliti najstroži zakoni o drogama, a donosili su kazne od petnaest godina do doživotne za prodaju droge. „Institucionalno gledajući, kazneni su zaokret oblikovali Predsjednik SAD-a, političkim natjecanjem za pučku podršku i javnopolitičkim paketima koje je Kongres prihvatio, i Vrhovni sud, koji je svojom judikaturom također pridonio oblikovanju kažnjavanja” (Petković, 2016: 117).

Kazneni zaokret 1970-ih i 1980-ih je utjecao i na mlade provedbom sustava 'cjevovod od škole do zatvora' koji je blaže prekršaje kažnjavao poduljim kaznama u maloljetničkim

zatvorima, a nerijetko i zatvorima za odrasle. Rezultati snižene stope maloljetničkih prijestupa pripisivali su se oštroj kaznenoj politici i 'adultifikaciji' maloljetničkog pravosuđa (Petković, 2016: 123). Od 1990-ih padaju stope zatvaranja mladih, zbog smanjenja počinjenja zločina i zatvaranja postojećih pritvorskih centara te prenatrpanosti postojećih zbog financijskog pritiska države. Ovo je potencijalno dobro u budućnosti s obzirom da je sustav maloljetničkog zatvora imao loše rezultate po pitanju držanja mladih van zatvorskih ustanova, a dobar dio je imao i visoke stope recidivizma ponekad do 85 %. (Molanphy, 2022: 38).

Pell Grants stipendija pokriva troškove visokog obrazovanja zatvorenika, u svrhu smanjivanja stope recidivizma. Istraživanje konzervativnog *think thank*-a RAND Corporation potvrđuje utjecaj obrazovanja na zatvorenika, ukazujući na 43 % manje šanse za ponavljanjem zločina i 13 % većim šansama za zapošljavanje nakon zatvora (Molanphy, 2022: 33). Pell Grants je bio ukinut od strane Bill Clintona, ali ga je Obamina administracija 2015. obnovila (Molanphy, 2022: 32). Obama se od prethodnika razlikovao po pitanju masovnog zatvaranja svojim javnim protivljenjem istom (Petković, 2016: 120). Također, za vrijeme Obamina mandata najavljeno je prekidanje suradnje federalne vlasti s privatnim zatvorima zbog skupoće, nesigurnosti i neučinkovitosti (Petković, 2016: 128).

Politička klima u vrijeme 'rata protiv droga' dovodi do porasta nasilja u kaznionicama, zbog neadekvatnog smještaja i suživota zatvorenika u malim ćelijama, ukidanja programa rehabilitacije, nedostatka radne snage u obliku zaštitara te nedostatka klasifikacije (Molanphy, 2022: 14-15). Molanphy (2022: 21) navodi da je od 1972. do 1999. populacija zatvorenika u Texasu porasla za 706 %. Kao direktne posljedice prenapučivanja zatvora i manjka radne snage pojavljuju se 'unutarnja' rješenja. Za primjere, Molanphy (2022: 11) navodi zaobilazanje zakona 338 da niti jedan zatvorenik ne može imati moć nad drugim u svrhu, u svrhu kreiranja zatvorenika-povjerenika (*building tenders*) koji pružaju podršku zatvorskim čuvarima i kao nagradu dobivaju raniji uvjetni otpust. Molanphy (2022: 22) spominje još jedan primjer unutarnjeg rješenja u New Mexicu, a to je 'sustav cinkaroša' i program nadzora, nagrađujući zatvorenike koji su prijavili aktivnosti drugih zatvorenika boljim smještajem, uvjetnim otpustom i novčanim nagradama.

Reaganova administracija smanjila je proračun za socijalne službe i indirektno prisilila zatvorske vlasti da koriste strožu kaznenu politiku, a opravdanje za ovakav pristup je bio nezamjetan pad stope recidivizma tokom uporabe rehabilitacijskog pristupa (Molanphy, 2022: 22). Porast broja zatvorenika neminovno je zahtijevao i povećanje smještajnih kapaciteta. U 1980-ima i 1990-ima vlasnici tvrtki za izgradnje zatvora počele su nuditi prazne krevete u svojim privatno vođenim praznim ćelijama pretrpanim zatvorima diljem nacije, a ovaj se

fenomen naziva „unajmi sobu“ (eng. *rent a cell*) ili unajmi sobu na hrvatskom (Molanphy, 2022: 25). Petković (2016: 128) opisuje ovu privatizaciju kao dio službene „neoliberalne“ ideologije 1980-ih čiji je cilj smanjenje javnog sektora, deregulacija i delegiranje javnih poslova privatnim poduzećima. Sve više zatvorenika je smješteno u privatne jedinice, a rast zatvorske populacije, kao i stanja unutar zatvora, slabije se pratio. Ovo dovodi do nastanka nacionalnih problema, porast zatvorskih silovanja, nasilja i zločina unutar jedinica, uzrokovanih nedostatkom programa, a i adekvatne radne snage (Molanphy, 2022: 26). Kao rezultat nestabilnosti, kod manjinskih zajednica, u vezi s visokim stopama zatvaranja i nedostatkom ekonomskih mogućnosti, postoji veća vjerojatnost nepovjerenja u policiju i recidiva. Pripadnici manjina zbog svog siromaštva čine zločine, što još više pogoršava njihov ekonomski položaj i potiče daljnje kriminalne aktivnosti, stvarajući začarani krug (Molanphy, 2022: 48).

Ono što pogoršava ovakvo stanje je činjenica da se manji prekršaji kažnjavaju zatvorom, umjesto financijskom kaznom. Ovakav obrazac dovodi do još veće nestabilnosti zajednice uzrokovane gubitkom posla, prihoda. Rezultat ovakvog stanja na globalnoj razini je da SAD drži u svojim kaznionicama 25 % svjetske populacije zatvorenika, a države zatvoreno čak šest puta više zatvorenika nego europski zatvori. (Molanphy, 2022). Zbog starenja kaznene populacije, a prema Molanphy (2022: 39) postotak zatvorenika iznad 55 godina je od 80-ih skočio za 400 %, države su morale češće uvesti u praksu uvjetni otpust. Potrebne su reforme američkim zatvorima koje uključuju kreiranje standarda kompetencija, dodatni trening za službenike, poboljšanje omjera zaštitara i zatvorenika, rješavanje visoke stope fluktuacije osoblja, učenje o razrješavanju opasnih situacija na nenasilan način, smanjenje uporabe privatnih zatvora u svrhu povećanja transparentnosti i odgovornosti (Molanphy, 2022: 60-63). Neadekvatan sustav se pokazao kao nepogodan za zatvorenike koji su imali potencijal za resocijalizaciju i povratak u svakodnevni život.

Kazneni sustav skandinavskih država

Pratt (2008: 2019) spominje društva s niskom stopom zatvaranja kao zapostavljenu temu, a za primjer navodi skandinavsku iznimnost po niskoj stopi zatvorenika i zatvorskim uvjetima. Kao što je ranije navedeno, pod skandinavskim državama podrazumijevam Dansku, Norvešku i Švedsku. Neka od ključnih obilježja ovih država su univerzalizam, sigurnost i jednakost institucionalizirane u društvu. Posljedica ovih obilježja su visoki stupanj društvene sigurnosti i društvenog blagostanja. Ovakvi uvjeti se često opisuju kao rezultat luteranske povijesti i utjecaja luteranske crkve u nastanku lokalnih uprava. Radnoj etici se pridaje velika važnost i

gleda se kao poziv (Markkola i Naumann, 2014: 1-9). Uz siromaštvo i male klasne razlike, Švedska je imala i homogeno stanovništvo s malo useljavanja. Sve to je promoviralo solidarnost i zajedništvo. Društveni sukobi oko ograničenih resursa smanjeni su iseljavanjem iz tih zemalja u kasnom 19. i ranom 20. stoljeću, a daljnja podrška ovoj kohezivnosti bila je vjerska uniformnost (Pratt, 2008: 124).

Skandinavski državni blagostanja dobila je zamah nakon pada burze 1929., s visokom nezaposlenošću koja je navela socijaldemokrate da daju prednost ekonomskoj stabilnosti i blagostanju u odnosu na socijalizam. Ovaj je pristup uključivao kontrolu cijena, posao koji je osiguravala država i naknade za nezaposlene, potičući osjećaj zajedničkih ekonomskih ciljeva. Model blagostanja, podržan keynezijanskom ekonomijom, pružao je univerzalnu sigurnost i stabilnost, što je bilo kulturno značajno i široko prihvaćeno (Pratt, 2008: 127-128). Smith i Ugelvik (2017: 7) opisuju skandinavske države kao primjere dobro funkcionirajućih država blagostanja koje obilježava visok stupanj egalitarnosti i male klasne razlike.

„Istost“ među građanima osiguravala je da vođenje svakodnevnog života odražava pasivnost, konsenzus i naglasak na kolektivnim, a ne na pojedinačnim interesima” (Pratt, 2008: 125). Vođene su europskim principima i idealima, a prema Smith i Ugelvik (2017: 16) to znači da su prava zatvorenika da zadrže svoja prava osim onih vezanih uz samu kaznu, a da zatvorski uvjeti trebaju biti što sličniji slobodnoj zajednici. Helsinški ugovor iz 1962. potaknuo je skandinavske zemlje da usklade svoje sustave kaznenog pravosuđa. Ključni reformski zahtjevi uključivali su ukidanje kaznenih mjera koje su krivo predstavljene kao liječenje, odvajanje skrbi i nadzora, minimiziranje korištenja sankcija pritvora i deinstitucionalizaciju rehabilitacijskih aktivnosti (Lappi-Seppälä, 2012: 86).

Švedsko izvješće 'Novi kazneni sustav' (1977.), danski reformski plan 'Alternative lišavanju slobode' (1977.) i izvješće norveškog Ministarstva pravosuđa 'O kaznenoj politici' (1978.) usredotočili su se na reformu alternativnih sankcija te uvrštavanje novih vrsta kaznenih djela, s ciljem smanjenja broja zatvorenika (Lappi-Seppälä, 2012: 87). U 1980-ima ulaganja u rehabilitacijski rad bila su skromna. U 1990-ima i 2000-ima Danska i Norveška ponovno su uvele naloge za liječenje kao uvjete za uvjetne kazne. Unatoč smanjenoj kazni zatvora, kaznena kontrola se proširila eksperimentiranjem s novim alternativama poput društveno korisnog rada počevši od ranih 1980-ih. Do 1990-ih godina društveno koristan rad bio je široko prihvaćen (Lappi-Seppälä, 2012: 88-90). Međutim, istraživanje Lappi-Seppälä (2012: 92-93) prikazuje kako su stope zatvaranja i stope prijavljenog kriminala između 1960. i 2010. nezavisne jedna od druge. To znači da se neće nužno smanjiti postotak zločina, ako se smanji postotak zatvorenika i obrnuto.

U skandinavskim društvima nedostatak klasnih podjela spriječio je spektakl kažnjavanja da služi društvenoj funkciji, što je dovelo do ranijeg smanjenja i ukidanja smrtnih kazni i tjelesnog kažnjavanja odražavajući kulturnu sklonost blagim, nestigmatizirajućim kaznama. Ovaj humani pristup, potkrijepljen visokim društvenim povjerenjem i tolerancijom, rezultirao je kraćim zatvorskim kaznama i manjim brojem doživotnih ili neodređenih kazni u usporedbi s drugim modernim društvima (Pratt, 2008: 129). Jedno od obilježja ovih država je velik broj malih zatvora s često manje od 100 zatvorenika. Zatvori su podjednako geografski raspršeni, omogućavajući zatvorenicima ostanak blizu obitelji, a zatvorskom sustavu da ostane u skladu s etosom normalizacije (Pratt, 2008: 120). Glavna razlika između sustava SAD-a i skandinavskog je da u skandinavskim državama ne postoje privatni zatvori, a omjer zatvorenika prema educiranom zatvorskom službeniku je 1:1. Unutar zatvorskog sustava, zatvorenici imaju privid normalnosti, nastavljaju obrazovanje, imaju poslove, imaju svoj privatni prostor, osigurane kvalitetne životne uvjete, pravo na posjete i sređeno zdravstvo (Pratt, 2008: 121-122).

Kao jedan od glavnih uzroka neefikasnosti kaznenog sustava Norveške, ali i Švedske ističe broj pritvorenika u istražnom postupku koji su nerijetko u potpunosti izolirani, zabranjen im je pristup komunikacijskim kanalima, posjete i medijima (Ugelvik i Dullum, 2012: 20). Praksa pritvorske samice, koju Evans i Morgan (1998, cit. prema Ugelvik i Dullum, 2012: 38) nazivaju "posebno skandinavskim fenomenom", važna je za ispitivanje koliko su danske, švedske i norveške zatvorske prakse zaista blage i humane. „Osoba koju policija uhvati može se zadržati u policijskoj samici (*glattcelle*, ‘ogoljena ćelija’, obično nema namještaja osim madraca i WC-a u kutu) do 48 sati, nakon čega pravilo kaže da mora biti prebačen u obični istražni zatvor, zatvorske ćelije ili pušten” (Ugelvik i Dullum, 2012: 21).

Norveška i Švedska bore se s rastućim razlikama u bogatstvu i imigracijskim utjecajima, koji opterećuju socijalnu koheziju više nego reforme socijalne skrbi. Porast broja zatvorenika, potaknut političkim pritiscima, u suprotnosti je s norveškim tradicionalnim upravljanjem vođenim konsenzusom i snažnom predanošću socijalnoj skrbi. Švedska, povijesno svjetionik socijalne i kaznene reforme, suočava se s rastućim stopama zatvaranja i društvenim podjelama zbog restrukturiranja socijalne skrbi i imigracije. To ugrožava Švedsku reputaciju tolerancije i egalitarizma, unatoč održavanju relativno humanih zatvorskih uvjeta u usporedbi sa svjetskim standardima (Pratt, 2008: 288-290). Promjene dovode do transformacije socijaldemokratskog modela i potencijalnog pada države blagostanja, no unatoč tome skandinavske države zadržavaju svoje ambicije (Smith i Ugelvik, 2017: 9).

Kazneni sustav Švedske

Švedska se često smatra iznimkom zbog preferiranja preventivnih politika i nezatvorskih sankcija i kao država s jednom od najizraženijih filozofija individualne prevencije (Demker, Duus-Otterstrom i Sebring, 2008: 319). Temelji ovakve perspektive mogu se uočiti još u razdoblju kaznenih reformi između 1930-ih i 1970-ih, kada se dešavala transformacija od kaznenog sustava fokusiranog na kaznu u kazneni sustav orijentiran na liječenje, a Švedska stječe reputaciju države s najnaprednijim zatvorskim reformama (Nilsson, 2017: 37). Schlyter, ministar pravosuđa, je 1934. godine održao govor poznat kao 'depopulirajte zatvore' u kojem je iznio novi program protiv zatvaranja u velikim razmjerima. Glavni cilj kazne je da štiti društvo putem preventivnih mjera, a kaznena politika se ne prepušta samo sudskim profesionalcima, već psihijatrima, psiholozima, pedagogima i sociolozima (Nilsson, 2017: 39-40). Tijekom 1970-ih sve su nordijske zemlje prošle kroz razdoblje kaznene liberalizacije ukorijenjene u socijalno-liberalnoj kritici utemeljenoj na istraživanju iz 1960-ih. Kriminološka istraživanja otkrila su empirijsku neučinkovitost skrbničkog tretmana, često pokazujući veće stope ponavljanja kaznenih djela nakon zatvorske kazne.

Demker i suradnici (2008: 327) ističu kako je švedska javnost postala stroža nakon 1990-ih. Pristupanje Švedske EU 1995. rezultiralo je gospodarskim dobitima, međutim, ono je također izvršilo pritisak na ekonomsku štednju i fiskalnu disciplinu, mijenjajući prioritete na upravljanje inflacijom i financijsku stabilnost. Švedsku obilježava liberalna useljenička politika koja nosi velike demografske promjene, a primjer toga je da je svaki deveti stanovnik rođen u inozemstvu. Ova migracija započela je nakon Drugog svjetskog rata, s ekonomskim migrantima i izbjeglicama. Migracije donose brige oko integracije i ekonomske nejednakosti, na što ukazuje visoka nezaposlenost među imigrantima i njihova prevelika zastupljenost u švedskom zatvorskom sustavu (Pratt, 2008: 282-283). U razdoblju prije i nakon ulaska u EU došlo je i do porasta broja doživotnih zatvorenika sa 14 u 1971. na 153 2006. godine. Sastav švedske zatvorske populacije se promijenio, s manje sitnih zločina i prekršaja te više nasilnih zločina i zločina povezanih s drogom. Ova promjena pridonijela je sve većem naglasku na zatvorsku sigurnost u Švedskoj (Pratt, 2008: 276-277).

Švedska je prošla kroz reforme koje su smanjile nekoć visoke razine sigurnosti i egalitarizma. Ove su promjene dovele do pojave skupina autsajdera, osobito među nekvalificiranim osobama bez obrazovanja i imigrantima koji se bore na tržištu rada (Pratt, 2008: 278-279). Nadalje, došlo je do pomaka od kolektivnih interesa prema većem naglasku na individualnu autonomiju, popraćen padom društvenog kapitala i povjerenja u vladine

institucije. Ove društvene promjene utjecale su na kaznenu politiku Švedske prema kaznenom pristupu obilježenom strožim kaznama i odmakom od ranijih rehabilitacijskih filozofija (Pratt, 2008: 278-279). Švedska postaje država kod koje zločin zauzima visoko mjesto na političkog agendi, raste zatvorska populacija, osnažuje se potreba za retribucijom kod opće populacije, medijski se amplificira zločin i potencira diskurs žrtve, kreiraju se nova kaznena djela i jača kazneno politički zahvat (Petković, 2013: 203).

Kazneni sustav Norveške

U 1980-ima, norveški je zatvorski sustav imao stopu recidivizma od 60-70 % i prvenstveno je bio usredotočen na sigurnost (Kruze i Priede, 2020: 75). Odluka Norveške da se ne pridruži EU-u 1994. godine odražava želju da zadrži svoj jedinstveni identitet i autonomiju, poduprtu značajnim naftnim bogatstvom koje podržava najveće prihode u Europi na temelju kupovne moći. Nizom reformi u 1990-ima fokus je prebačen na rehabilitaciju, nudeći razne obrazovne programe i aktivnosti zatvorenicima. Danas u norveškim zatvorima nema prenapučivanja zatvora, službenici su obučeni za asistenciju zatvorenicima kroz njihov rehabilitacijski proces, zatvorski uvjeti oponašaju svakodnevne životne uvjete, pružajući osnovno, srednje i visoko obrazovanje, kao i pristup glazbi, sportu i kazalištu. Ovaj rehabilitacijski pristup smanjio je stopu ponovljenih kaznenih djela u Norveškoj na 20 % pokazujući isplativost sustava uspješnom reintegracijom bivših osuđenika u društvo (Kruze i Priede, 2020: 74).

Mathiesen daje kritiku Prattovom radu o 'skandinavskoj iznimci', ističući kako je dobio pristranu turu i nerealan prikaz kaznenog sustava Norveške, i kako svojim neobjektivnim i idealiziranim gledištem narušava kredibilitet kaznenog sustava skandinavskih država. Zatvorski uvjeti u Norveškoj su usporedno s onim u SAD-u opušteniji, ali je 63 % zatvora u Norveškoj zatvorenog tipa s visokim stupnjem sigurnosti te strogog režima, a pojačanje kontrole i preventivni pritvor postaju standard (Ugelvik i Dullum, 2012: 18). Pod pojačanjem kontrole ponajviše se misli na digitalnu, temeljenu na kategorizaciji i klasifikaciji zatvorenika kreirajući predviđanja za procjenu rizika. Što se tiče rada i edukacije, za rad ističe da je uglavnom uzaludan, besmislen rad bez profita za zatvorenika, a edukacije su stavljene na drugo mjesto nakon discipline i sigurnosti, otežavajući praćenje nastave zatvorenika i izvršavanje svojih obrazovnih obaveza (Ugelvik i Dullum, 2012: 19). Iznimnost norveškog kaznenog sustava prema Mathiesenu čini: velik broj osuđenika s kraćim kaznama, što dovodi do manjeg broja zatvorenika po glavi stanovnika zbog brže cirkulacije u zatvorima; norveški zatvori su manji u odnosu na angloameričke standarde; uvjeti u norveškim zatvorima su u skladu s

kriterijima ljudskih prava s potencijalno višim stupnjem oslanjanja na jednakost kao temeljnu vrijednost (Ugelvik i Dullum, 2012: 28).

Norveška imigracijska politika prešla je s ekonomske migracije na okupljanje obitelji, izbjeglice i tražitelje azila od 1975., što je dovelo do povećanja neto imigracije do 2006. Unatoč povijesno pozitivnim stavovima, došlo je do pada tolerancije i povećane podrške strožim politikama. Norveška se suočava s problemima integracije, kriminala i političke polarizacije povezane s imigrantskom politikom (Pratt, 2008: 284-285). Unatoč gospodarskim fluktuacijama u 1980-im i 1990-im godinama, norveška predanost blagostanju i dalje je snažna. Međutim, gospodarski uspjeh doveo je do povećanja razlika u prihodima i pomaka prema individualizmu, što dovodi u pitanje dugogodišnju predanost Norveške egalitarizmu. Zabrinutost zbog materijalizma i promjena društvenih normi, dovodi do povećanja i pooštavanja kazni u kazenoj politici (Pratt, 2008: 281-282). U Norveškoj je prosječan broj zatvorenika od 1998. do 2007. godine narastao i prosječne zatvorske kazne se produljuju.

Kazneni sustav Danske

Prvi sveobuhvatni danski Kazneni zakon uveden je 1866. godine. Iako su Norveška i Švedska uvele svoje prve zakone o kaznenim sankcijama početkom 1900-ih, Danska je oklijevala s kodifikacijom te je tek 1989. predstavljen novi nacrt Zakona o izvršenju kazni, koji je stupio na snagu 2000. godine (Storgaard, 2020: 214-215). Odjel za zatvorsku i probacijsku službu, koji pripada Ministarstvu pravosuđa, administrativno upravlja svim vrstama kazni izdanim od strane sudova i organiziran je u četiri regionalna ureda koja nadziru zatvore, pritvorske centre, poluotvorene kuće i probacijske jedinice (Storgaard, 2020: 215). Danski zatvorski sustav podijeljen je u tri glavne kategorije: pritvorske zatvore, otvorene zatvore i zatvorene zatvore. Danski zatvorski sustav karakterizira opsežna upotreba "otvorenih zatvora", koji čine čak trećinu kapaciteta. Ovakve zatvore karakterizira nedostatak fizičke barijere. Ovakav tip ustanove sličan je zatvorima niske sigurnosti u drugim dijelovima Europe. Jedna od specifičnosti danskih zatvora je samostalno pripremanje hrane za sve osuđene zatvorenike, uključujući i one u zatvorima maksimalne sigurnosti, što uključuje mogućnost kupovine namirnica i kuhanja vlastitih obroka. Također, bračni posjeti su dopušteni i obavljaju se u privatnim sobama za posjete (Ugelvik i Dullum, 2012: 39).

Prava na izlazak iz zatvora nisu bila omogućena sve do 1965. godine, kada su zatvorenici mogli napustiti zatvor za obrazovanje, zaposlenje ili pripremu za puštanje na slobodu, pod uvjetom da nije bilo rizika od zloupotrebe (Storgaard, 2020: 216). Danska se vodi načelom

normalizacije od 1970-ih, što znači da život iza rešetaka što više odražava život izvan njih (Ugelvik i Dullum, 2012: 39-40). U 2000. godini, Zakon o izvršenju kazni pravo na izlazak iz zatvora kao sredstvo za pripremu za život bez kriminala i održavanje reda i sigurnosti u zatvoru. Stručnjaci su istaknuli da izlazak pomaže razvoju odgovornosti i svjesnosti kod zatvorenika te da je kontrola i disciplina, uključujući prijetnju smanjenjem prava na izlazak, ključna za održavanje reda u zatvoru (Storgaard, 2020: 216-217). Zatvorski dopusti dijele se u tri glavne kategorije: prvi su dopusti usmjereni na pripremu za napuštanje zatvorskog sustava uključujući obrazovanje, obuku i stanovanje u poluotvorenom domu. Drugi su dopusti humanistički orijentirani, omogućujući posjete rodbini ili prijateljima, dok treći obuhvaćaju povremene dopuste za specifične situacije poput posjeta teže bolesnim članovima obitelji ili odlaska na suđenje (Storgaard, 2020: 220-222).

Kazneni zaokret kao trend nije samo u SAD-u, već ga bilježe i skandinavske države, Mathiesen ističe da je Prattova studija pokazala jednoznačno pozitivan skandinavski model, koji je sada prošlost s novim skretanjem prema kaznenom populizmu (Ugelvik i Dullum, 2012: 20). Niti Danska nije izbjegla kazneni populizam, koji je počeo utjecati na kaznenu politiku Danske tijekom 1990-ih, rezultirajući uvođenjem strožih kazni za nasilne zločine pod vladama predvođenim socijaldemokratima 1990-ih i liberalima 2000-ih. Danska vlada aktivno je zanemarivala stručne savjete protiv dužih, težih kazni i za razvoj alternativa klasičnom zatvaranju (Ugelvik i Dullum, 2012: 43-44). Početkom 2000-ih kazneni populizam u Danskoj rezultirao je povećanjem zatvorske populacije za gotovo 15 % zbog duljih kazni i smanjenog korištenja uvjetnog otpusta, zatvorski kapaciteti su rasli (Ugelvik i Dullum, 2012: 46).

Rezultati financijskog ulaganja u zatvorske sustave

Usporedba zatvorskih troškova, uvjeta i metoda pripreme nakon puštanja na slobodu ključna je za određivanje dugoročnih društvenih koristi i ocjenjivanje njihove učinkovitosti u smanjenju stope recidivizma (Kruze i Priede, 2020: 71). Tijekom 2018. godine Švedska, Danska i Norveška znatno su premašile svoj BDP po glavi stanovnika na zatvorske troškove, pri čemu je Švedska uložila približno gotovo tri puta više od BDP-a po glavi stanovnika po zatvoreniku, a Danska je potrošila više od dva puta BDP-a po glavni stanovnika po zatvoreniku, dok Norveška izdvaja gotovo dvostruko više od svog BDP-a po glavi stanovnika po zatvoreniku. Nasuprot tome, Hrvatska, s nižim BDP-om po stanovniku, godišnje ulaže nešto više od njezinog BDP-a po stanovniku (Kruze i Priede, 2020: 71-73). Prema podacima Svjetske banke, godišnji BDP po stanovniku u 2022. godini u SAD-u je iznosio 76,329 €, a prosječno ulaganje u

zatvorenika je ispod navedenog BDP-a. Ove brojke naglašavaju značajnu financijsku predanost zatvorskoj kazni u skandinavskim državama, ali i nevoljnost SAD-a za ulaganjem u zatvorenike.

Idući korak je razmotriti korelaciju između BDP-a po glavi stanovnika i stope zatvaranja. S obzirom da postoji negativna korelacija, ovo upućuje da se s rastom BDP-a po glavi stanovnika, može očekivati snižavanje stope zatvaranja (Kruze i Priede, 2020: 73). Norveška, Švedska, Danska i Hrvatska pripadaju različitim klasterima na temelju stope zatvaranja i BDP-a po glavi stanovnika. Norveška, Švedska i Danska, s relativno višim BDP-om po glavi stanovnika i nižim stopama zatvaranja potencijalno imaju koristi od snažnih sustava socijalne skrbi i progresivnih politika kaznenog pravosuđa. Hrvatska, zajedno s drugim zemljama južne Europe, pokazuje više stope zatvaranja od Danske, Švedske i Norveške, ali niže stope zatvaranja u usporedbi sa skupinom zemalja sa sličnim BDP-om, te rezultate istraživači djelomično pripisuju geografskim razlikama koje utječu na beskućništvo i obrasce kriminala (Kruze i Priede, 2020: 72 - 73). Korelacija između BDP-a po glavi stanovnika i stope zatvaranja je -0,57, što ukazuje da bogatije države obično imaju manje zatvorenika, budući da je viši BDP po glavi stanovnika u korelaciji s nižom stopom zatvaranja (Kruze i Priede, 2020: 73)..

Druga skupina zemalja, uključujući Hrvatsku, ima stope zatvorenika između 70 i 140 osoba na 100.000 stanovnika. Kao što je i ranije bila situacija, zemlje druge skupine imaju stope zatvaranja gotovo upola niže od onih u prvoj skupini, iako nema značajne razlike u BDP-u po glavi stanovnika. Bogatije zemlje poput Švedske, Danske i Norveške, sa BDP-om po stanovniku između 35.000 i 75.000 eura, imaju niže stope zatvaranja od 50 do 100 na 100.000 građana (Kruze i Priede, 2020: 73). Prema Kruze i Priede (2020: 74) godišnji troškovi po zatvoreniku i stope recidivizma u zemljama EU su negativno korelirani, što ukazuje na to da je veća potrošnja na zatvorenike povezana s nižim stopama recidivizma. Također, države poput Norveške i Danske pokazuju gotovo savršenu negativnu korelaciju od -0,99, što ukazuje na snažnu vezu između povećanih izdataka za zatvorenike i smanjenih stopa ponavljanja kaznenih djela. Norveška, koja ističe restorativnu pravdu i rehabilitaciju umjesto kažnjavanja, ima jednu od najnižih stopa zatvaranja i najnižu stopu recidivizma (20 %) na globalnoj razini, što pokazuje dugoročnu isplativost tog pristupa (Kruze i Priede, 2020: 74).

Williams i Vaughn (2024: 2) navode kako svaka država u SAD-u samostalno raspoređuje većinu svoje potrošnje na socijalne usluge. Zanimljivo je kako uočavaju da su troškovi na zatvorske ustanove veći u državama juga, ali troškovi po zatvoreniku manji. Dolazak do točnih podataka koliko iznosi potrošnja po zatvoreniku za države SAD-a nije jednostavan, a najčešće reference za isto su službeni izvještaji i medijska izvještavanja. Godišnji troškovi na zatvore se

kreću oko 80 milijardi dolara, ali većina proračuna je usmjerena na troškove svakodnevnih operativnih postupaka. Razlika u potrošnji po zatvoreniku varira od 23,000\$ u državi Arkansas, do 307,468\$ u državi Massachusetts (visualcapitalist.com, 2024). Prema izvješćima Federalnog zavoda za zatvore u 2021. godini prosječna potrošnja na smještaj zatvorenika je iznosila 43,836\$, a u 2022. godini 42,672\$ (federalregister.gov, 2023). Zanimljivo je kako je Massachusetts s najvišim ulaganjem po zatvoreniku, od 2014. godine postigao smanjenje dnevne zatvorske populacije za 45 % ulaganjem u državne programe za terapiju, obuku za zapošljavanje, testiranje na droge i obrazovanje (nbcBoston.com, 2024).

Kvantitativna analiza zatvorskih populacija

Zatvorenici koji ulaze u zatvorsku populaciju razlikuju se ovisno o sustavu države koja se promatra. Zatvorenik kao pojam može obuhvaćati sve punoljetne osuđene osobe koje izdržavaju kaznu zatvora, ali i maloljetne osobe koje izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora i one kojima su izrečene odgojne mjere odgojnog zavoda, osobe kojima je izrečena mjera osiguranja prisutnosti okrivljenika poput istražnog zatvora ili pritvora, prekršajni osuđenici i osobe kojima je novčana kazna zamijenjena zatvorskom (Getoš i sur., 2021: 86). Osim razlike opsegu pojma zatvorenika, postoji i razlika u pokazateljima veličine zatvorske populacije. „Jedna se odnosi na podatak o broju osoba koje se nalaze u zatvoru na određeni dan (tzv. *stock data*, dalje u tekstu: *stock* podatci), dok se drugi podatak odnosi na ukupan broj osoba koje su prošle zatvorski sustav (ušle/izašle) unutar jedne godine (tzv. *flow data*, dalje u tekstu: *flow* podatci)” (Getoš i sur., 2021: 87). Hrvatska *stock* podatke bilježi 31. prosinca što odudara od europske prakse bilježenja u siječnju, ali odabir datuma ovisi od države do države. Getoš i suradnici (2021: 87) navode nedostatke ovakvog bilježenja, a najveći se skriva u Zakonu o izvršavanju kazne zatvora koji daje pogodnost izlaska zatvorenicima za vrijeme blagdana, a ako dan otpuštanja zatvorenika pada na blagdan otpušta se ranije, čime se umjetno umanjuje broj zatvorenika.

Zatvorska populacija i zatvorski kapaciteti

Podatci o zatvorskom sustavu u Hrvatskoj su vrlo ograničeni, a glavni izvori su godišnja izvješća o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda Uprave za zatvorski sustav (Getoš i sur., 2021: 87). Getoš i suradnici (2021: 89) navode kako je broj smještajnih mjesta u odnosu na broj zatvorenika jedan od važnih pokazatelja svrhovitosti zatvorskog sustava. „Od 2005. do

2013. Hrvatska je bila suočena s prenapučenosti, odnosno imali smo veći broj zatvorenika nego smještajnih kapaciteta” (Getoš i sur., 2021: 89). Međutim, od ulaska u EU do 2019. broj zatvorenika se smanjio dovoljno da kapaciteti ostanu nepopunjeni, a 2022. bilježi prvi problem s prenapučenosti od 2013. godine kao što je prikazano u Grafikonu 2 koji uključuje otvorene, poluotvorene i zatvorene zatvore. Ovaj grafikon, prema izvješćima, uključuje iduće kategorije: zatvorenike, istražni zatvor, prekršajno kažnjene, odgojne mjere i maloljetnički zatvor.

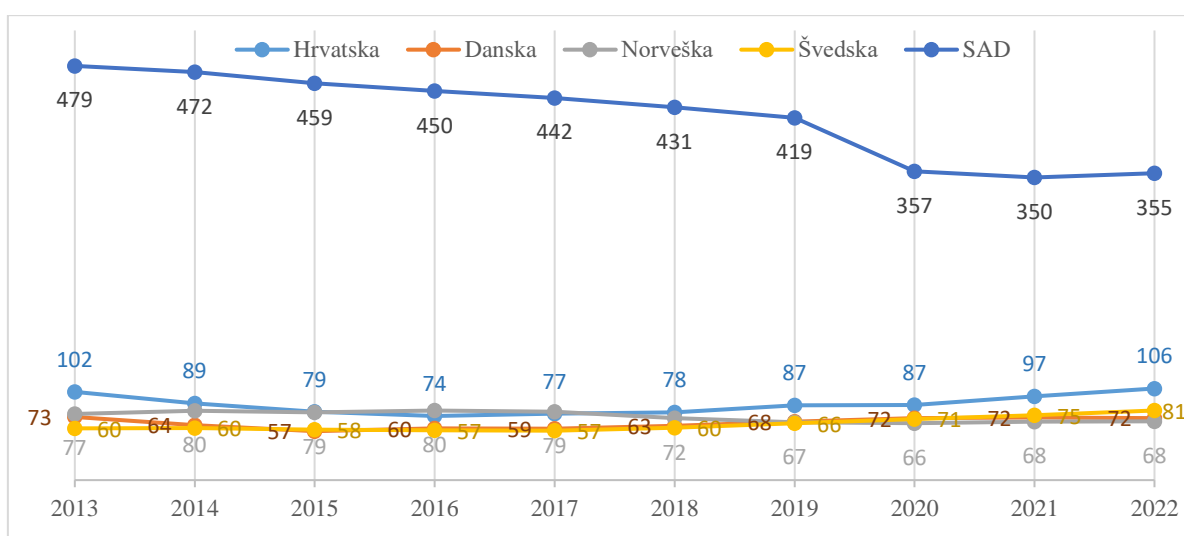
Ne smijemo zaboraviti da su za Hrvatsku posrijedi izvješća na 31. prosinca te ne uključuju *flow* podatke. Ista situacija je s izvješćima za skandinavske države, radi se također o *stock* podacima, ali drugačijih datuma. Danska svoju evidenciju završava i započinje 1. rujna, Norveška 1. siječnja, a Švedska 1. listopada (v. grafikone 3, 4 i 5). Važno je naglasiti da statističku populaciju čini broj osoba zadržanih u zatvorima, kaznenim ili popravnim ustanovama, osobe zadržane do istrage o imigracijskom statusu se ne ubrajaju. Za zatvorenike se obično računaju sve dobi i nacionalnosti. Za Dansku, Norvešku i Švedsku ubrajaju se pod zatvorenike pojedinci od 15. godine, nadalje, a za Hrvatsku od 14. godine nadalje. Za sve četiri države prag punoljetnosti je na 18 godina, dok je za SAD 17 godina. Analiza SAD-a uključuje maloljetnike (ispod 17 godina) koji se nalaze u privatno vođenim ustanovama.

Što se tiče sveukupnog broja zatvorenika, 2013. godine prema Eurostatu i broju zatvorenika izraženom na 100.000 stanovnika od 37 država, Švedska se našla kao druga država s najmanjim brojem zatvorenika, sa 60 zatvorenika po stanovniku. Danska na 6. mjestu sa 73 zatvorenika, a Norveška na 8. mjestu sa 77 zatvorenika. Hrvatska se našla na 13. mjestu sa 102 zatvorenika. 2022. godine prema Eurostatu i broju zatvorenika izraženom prema 100.000 stanovnika od 35 država, Norveška je bila na 5. mjestu najmanjeg broja zatvorenika po broju stanovnika sa 68 zatvorenika na 100.000 stanovnika. Danska na 8. mjestu sa 72 zatvorenika na 100.000 stanovnika, a odmah ju je slijedila Švedska sa 80 zatvorenika na 100.000 stanovnika. Hrvatska se našla na 17. mjestu sa 106 zatvorenika na 100.000 stanovnika. Getoš (2021: 101) ističe kako u odnosu na stanovništvo Hrvatska ima relativno nisku stopu zatvorenika, uključujući Dansku i Švedsku što i sam Grafikon 1 ukazuje. SAD zasigurno odskače od statistike skandinavskih država i Hrvatske, s čak u prosjeku 400 zatvorenika na 100.000 stanovnika, iako se od 2013. godine može uočiti trend opadanja broja zatvorenika.

Kad se radi o stanju zatvorskih kapaciteta, da se uočiti kako je Hrvatska imala dugogodišnji trend nepopunjenosti smještajnih kapaciteta (v. Grafikon 2), za 2016. godinu su nedostajali podaci o kapacitetima, ali može se uočiti trend porasta broja zatvorenika i zatvorskih kapaciteta od 2017. godine. Danska (v. Grafikon 3) drži stabilan omjer zatvorenika i kapaciteta, sa značajnijim porastom od 2018. godine. Norveška (v. Grafikon 4) drži također stabilan omjer, s

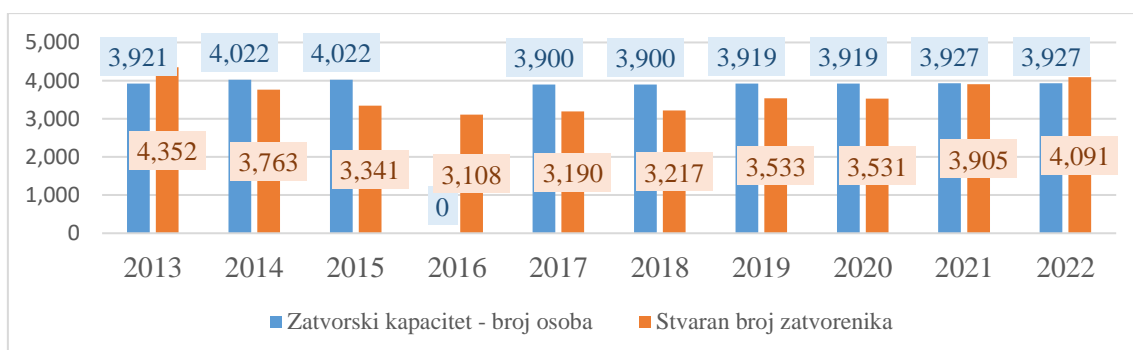
čak padom broja zatvorenika i smanjivanjem kapaciteta od 2017. godine. Švedska (v. Grafikon 5) je bilježila stabilan omjer do 2017. godine, kada dolazi do značajnog porasta kapaciteta i zatvorenika, a čak se ukazuju i problemi s prenapučenosti od 2019. godine. SAD, prikazano na Grafikonu 6, uključuje podatak o prosječnoj popunjenosti zatvorskih kapaciteta na federalnoj razini s uključenim privatno vođenim zatvorima, ali isključenim lokalnim pritvorima. Kroz cijelo razdoblje vodi bitku s prenapučenosti, ali se od 2013. da uočiti trend opadanja te približavanje ispunjavanju normi, sa 2019. kao prvom godinom s manjkom zatvorenika.

Grafikon 1. Broj zatvorenika na 100.000 stanovnika od 2013. do 2022. godine u zatvorskim sustavima promatranih država – *stock* podatci

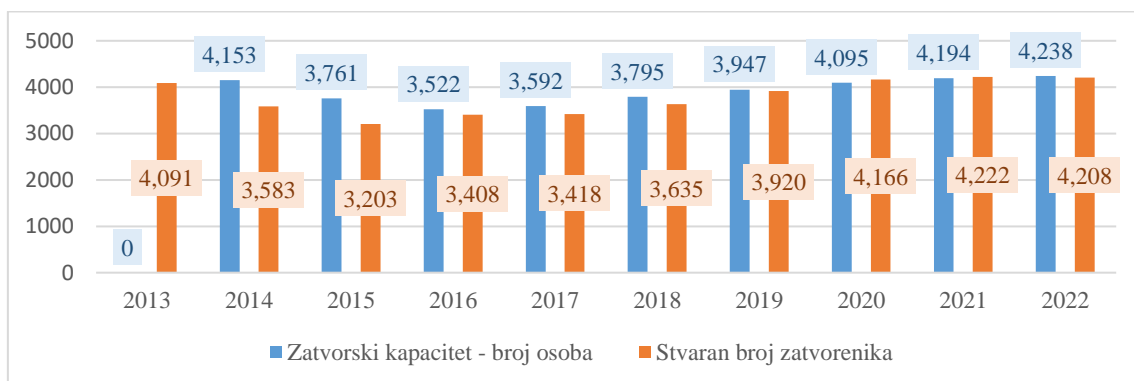
Izvor: autorica na osnovi podataka prikupljenih prikupljeni iz Eurostat izvješća (europa.eu)

Grafikon 2. Ukupni smještajni kapacitet i broj zatvorenika u hrvatskom zatvorskom sustavu 2013. - 2022. – *stock* podatci

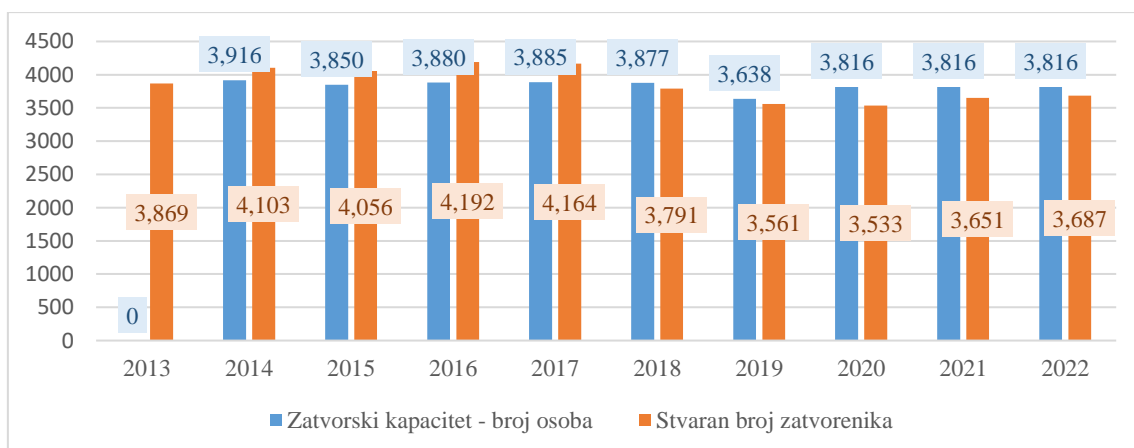
Izvor: autorica na osnovi podataka prikupljenih iz Eurostat izvješća (europa.eu)

Grafikon 3. Ukupni smještajni kapacitet i broj zatvorenika u danskom zatvorskom sustavu 2013. - 2022. – *stock* podatci

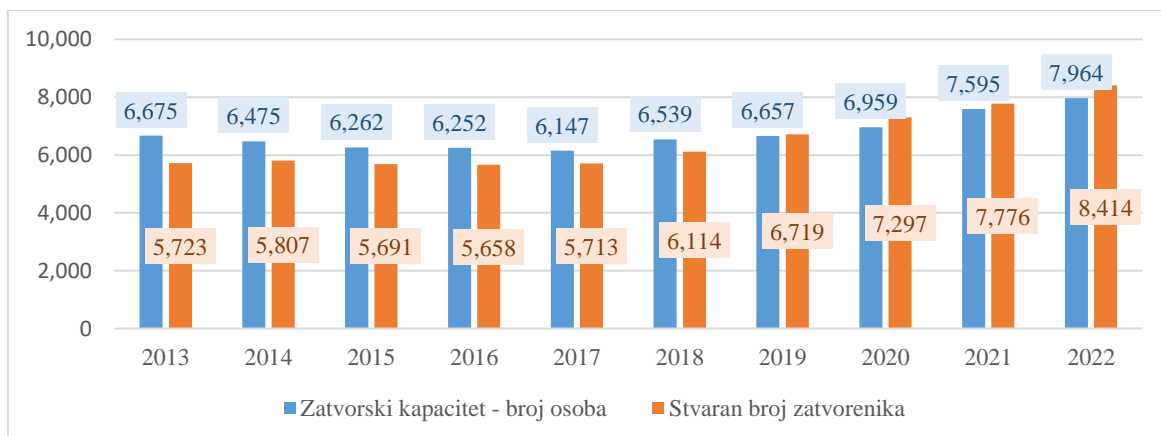
Izvor: autorica na osnovi podataka prikupljenih iz Eurostat izvješća (europa.eu)

Grafikon 4. Ukupni smještajni kapacitet i broj zatvorenika u norveškom zatvorskom sustavu 2013. - 2022. – *stock* podatci

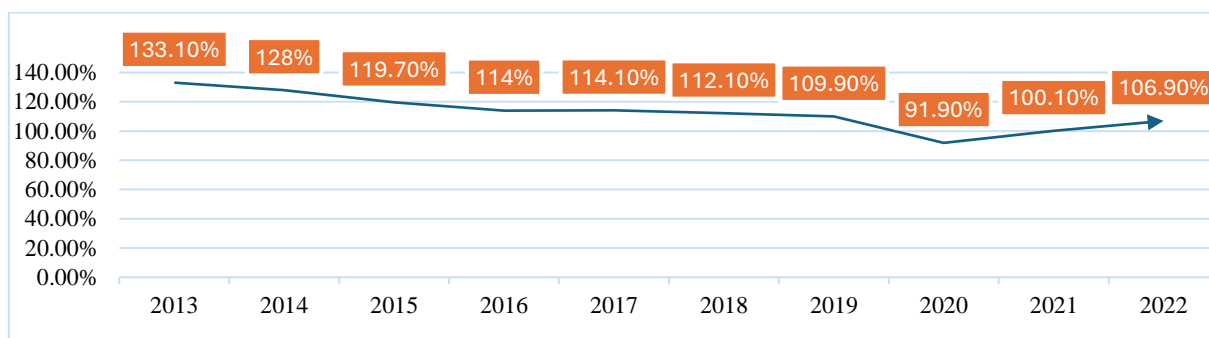
Izvor: autorica na osnovi podataka prikupljenih iz Eurostat izvješća (europa.eu)

Grafikon 5. Ukupni smještajni kapacitet i broj zatvorenika u švedskom zatvorskom sustavu 2013. - 2022. – *stock* podatci

Izvor: autorica na osnovi podataka prikupljenih iz Eurostat izvješća (europa.eu)

Grafikon 6. Popunjenost kapaciteta zatvorskih ustanova SAD-a na federalnoj razini s obzirom na pritvorsku populaciju, izraženo u postotku

Izvor: autorica na osnovi podataka prikupljenih iz Zavoda za pravosudnu statistiku (bjs.ojp.gov)

Recidivisti

Izješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda u Hrvatskoj je od 2013. do 2018. godine sadržavalo podatke o udjelu recidivista tj. osoba koje su se već ranije nalazile na izdržavanju kazne zatvora. Kasnija izvješća uključivala su samo recidiviste ovisnike. Marija Ostojić, trenutna voditeljica Službe za analizu, statistiku, planiranje, razvoj i informatizaciju poslovnih procesa, Uprave za zatvorski sustav i probaciju, putem telefonske komunikacije mi objašnjava problematiku bilježenja recidivizma. Naime, unutar RH svaka ustanova samostalno upravlja evidencijom o recidivistima u skladu s vlastitim mjerilima. Ovakvo postupanje, za posljedicu, ima neunificirane podatke na državnoj razini. Stoga s oprezom ulazimo u daljnju analizu podataka zaprimljenih od strane Središnjeg ureda za zatvorski sustav. Na temelju službene zamolbe, isti mi dostavlja statističke podatke o povratnicima u zatvor za razdoblje od 2015. godine do 2023. godine. Važno je naglasiti da navedeni podaci nisu bili obrazloženi u pogledu kategorija koje obuhvaća te radi li se o *stock* ili *flow* podacima.

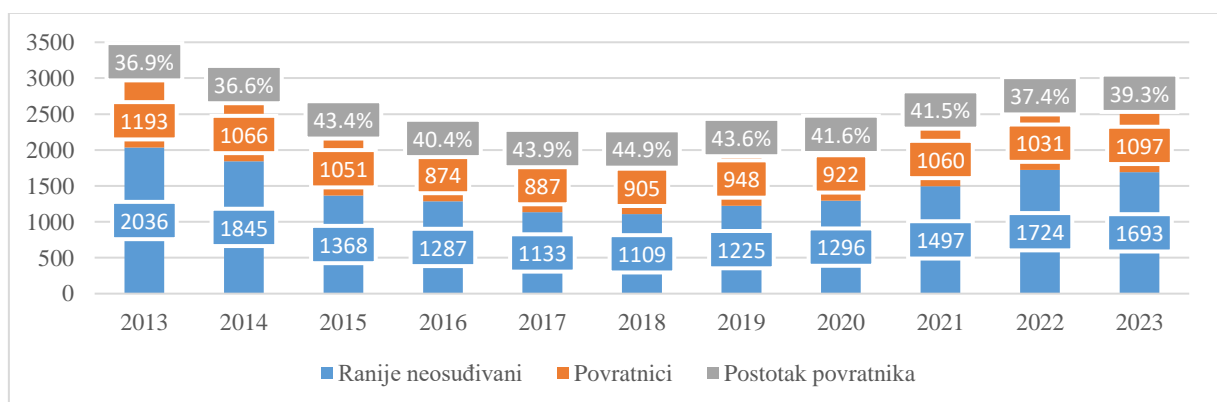
Za tumačenje istih bilo je potrebno osvrnuti se ranija izvješća, u ovom slučaju za godine 2013. i 2014., koja su uključivala podatke o postotku recidivista i broju povratnika s obzirom na pet kategorija: zatvorenici, istražni zatvor, prekršajno kažnjeni, odgojna mjera i maloljetnički zatvor i s obzirom na četiri vremenska perioda. Zaključak nakon detaljnog istraživanja je bio da statistika koju Središnji ured za zatvorski sustav provodi je utemeljena na zatvorenicima primljenim tijekom godine unutar kategorija: zatvorenici, odgojne mjere i maloljetnički zatvor, Središnji ured za zatvorski sustav imao je točnu brojku koji je udio od primljenih tijekom godine bio povratnika. S obzirom na to da ja nisam imala navedenu informaciju za 2013. i 2014.

godinu, koristila sam postotak povratnika naveden za 31.12.2013. i 31.12.2014 na ukupan broj primljenih tijekom 2013. i 2014. godine, u istim kategorijama kao i kod Središnjeg ureda za zatvorski sustav. Ovo dovodi do potencijalnog odmaka od realnog stanja, budući da se kod primljenih tijekom godine radi o *flow* podacima, a na 31.12. o *stock* podacima.

Slučaj Hrvatske

Na Grafikonu 7 plavo i narančasto označeni dijelovi stupca čine ukupan broj primljenih zatvorenika tijekom godine, od kojih narančasto čine povratnici, a plavo ranije neosuđivani. Kao što se da uočiti, u prosjeku 40.9 % primljenih tijekom godine čine povratnici, tj. recidivisti. Može se također uočiti da je bez obzira na pad broja primljenih zatvorenika od 2015. do 2021. godine, udio recidivista bio nešto viši od prosjeka. Getoš Kalac i Feuerbach (2023: 14) ističu važnost informacije o recidivizmu za državnog odvjetnika koji na temelju nje daje procjenu opasnosti od ponavljanja kaznenog djela i dobiva temelj za određivanje pritvora i predlaganje istražnog zatvora. Dijagnostički centar u hrvatskom zatvorskom sustavu pridonosi prevenciji recidivizma provodeći temeljite procjene zdravstvenih, psiholoških, socijalnih i kriminoloških karakteristika zatvorenika, izradom prilagođenih planova izvršenja kazne i preporukom odgovarajućih odgojnih ustanova. Koristi različite tehnike procjene rizika i koristi informacije iz kaznenih evidencija. Ovom metodom moguće je točno identificirati recidiviste i prve prijestupnike te spriječiti potencijalnu "kriminalnu infekciju" procjenom rizika i utvrđivanjem potreba za liječenjem bez kažnjavanja zatvorenika za prethodne prijestupe (Getoš Kalac i Feuerbach, 2023: 15).

Grafikon 7. Slučaj Hrvatske: omjer ranije neosuđivanih zatvorenika naspram povratnika te postotak povratnika od 2013. do 2023. godine

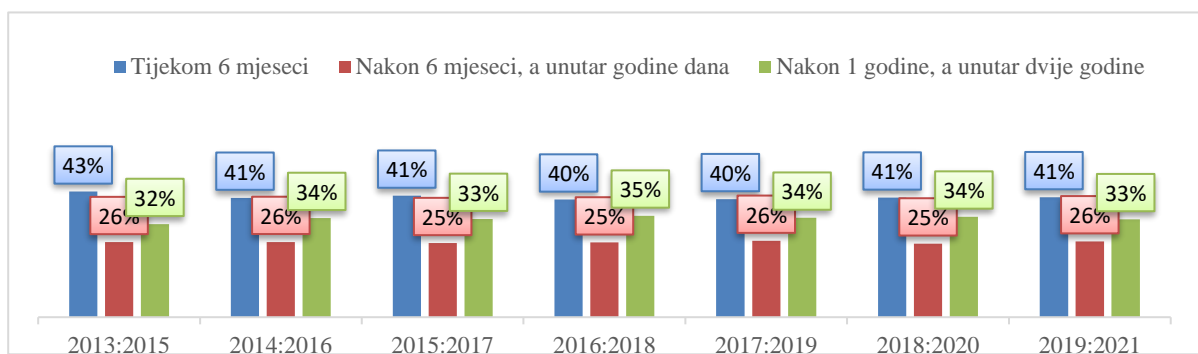
Izvor: autorica na osnovi podataka prikupljenih iz Izvješća o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda u Hrvatskoj za 2013. godinu i 2014. godinu; Statistički podaci Središnjeg ureda za zatvorski sustav

Slučaj Danske, Norveške i Švedske

Statistike recidivizma Danske temelje se na pojedincima i ističu kriminalno ponašanje unutar perioda od 6 mjeseci, 6 mjeseci do godine, godine do dvije godine nakon izlaska iz zatvora ili primanja osuđujuće presude. Statistička analiza fokusira se na osobe koje su puštene iz zatvora, služe bezuvjetnu kaznu zatvora, imaju izrečene preventivne mjere koje su istekle ili primaju osuđujuću presudu. Uzima se vremenski period od 3 godine (npr. 2013 – 2015), zbog vremenskog perioda potrebnog za donošenje presude nakon počinjenja kaznenog djela, v. Grafikon 8. U slučaju Danske može se uočiti na Grafikonu 9 sličan trend kao i kod Hrvatske, od 2014. do 2020., dakle pad recidivizma, ali ne značajan, za odmak od kojih 2 %. Također, Danska ima konstantnu stopu recidivizma na oko 30 % te samim time i nižu nego Hrvatska.

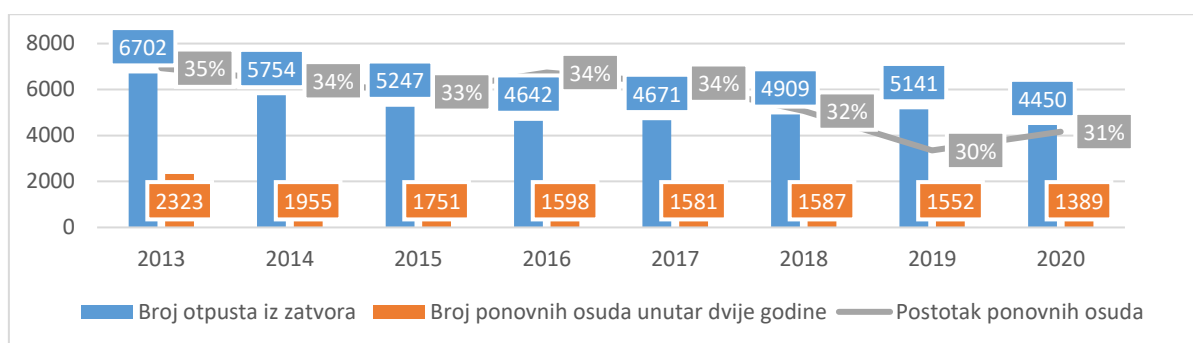
Kristoffersen u 'Izvješćima statistike kaznenih sustava Danske, Finske, Islanda, Norveške i Švedske' (Kristoffersen, 2018/2023) iznosi pregled najbitnijih statističkih indikatora stanja kaznenih sustava navedenih država. Fokus je na zatvorima, alternativnim kaznama i oblicima nadzora. Izvješća prikazuju stabilnu stopu recidivnosti za svaku navedenu državu. U slučaju Danske, radi se o rasponu između 35 % do 31 %, Norveške 24 % tijekom najgore godine 2014. do 16 % u 2020., te Švedske od 34 % do 31 %. Važno je naglasiti da su navedene stope nešto niže nego u slučaju Hrvatske, a značajno odstupanje je u slučaju Norveške. Niske stope recidivizma u Norveškoj u usporedbi s Danskom i Švedskom mogu biti posljedica stvarno niskog imovinskog kriminala ili nižih stopa prijavljivanja imovinskog kriminala, kao i rezultat smanjenog prijavljivanja i otkrivanja ili manje istrage i kaznenog progona manjih prekršaja, s obzirom na to da su im stope ubojstva slične kao i u ostalim promatranim skandinavskim zemljama (Yukhenko, Farouki i Fazel, 2023: 4).

Grafikon 8. Recidivizam u Danskoj, unutar dvije godine, za razdoblje od 2013. godine do 2021. s počiniteljima starijim od 20 godina

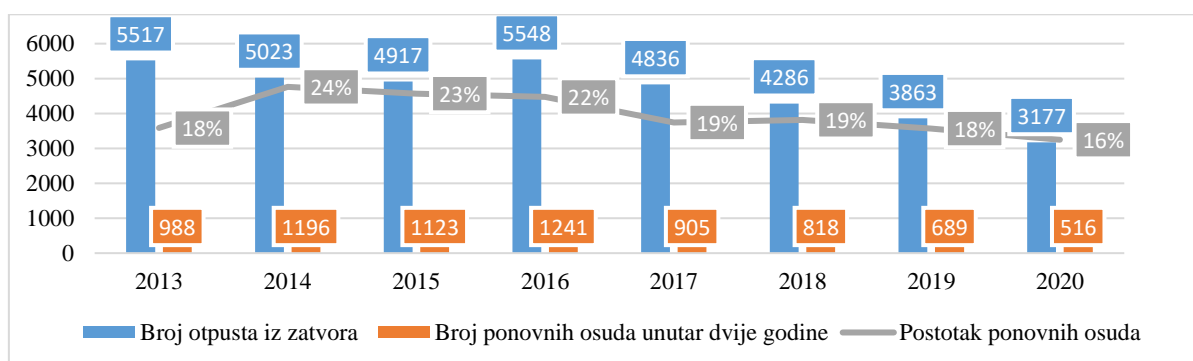
Izvor: autorica na temelju podataka prikupljenih iz *StatBank* statističkog izvješća

Grafikon 9. Danska: ponovno osuđivanje unutar dvije godine od puštanja osuđenika

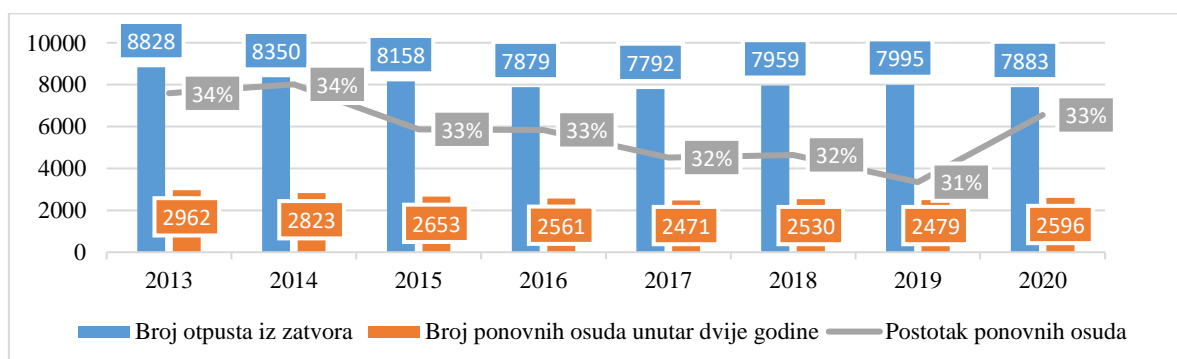
Izvor: autorica na temelju podataka prikupljenih iz Kristoffersen, R. (2018/2023) *Correctional statistics of Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden: 2013–2017, 2018-2022*

Grafikon 10. Norveška: ponovno osuđivanje unutar dvije godine od puštanja osuđenika

Izvor: autorica na temelju podataka prikupljenih iz Kristoffersen, R. (2018/2023) *Correctional statistics of Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden: 2013–2017, 2018-2022*

Grafikon 11. Švedska: ponovno osuđivanje unutar dvije godine od puštanja osuđenika

Izvor: autorica na temelju podataka prikupljenih iz Kristoffersen, R. (2018/2023) *Correctional statistics of Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden: 2013–2017, 2018-2022*

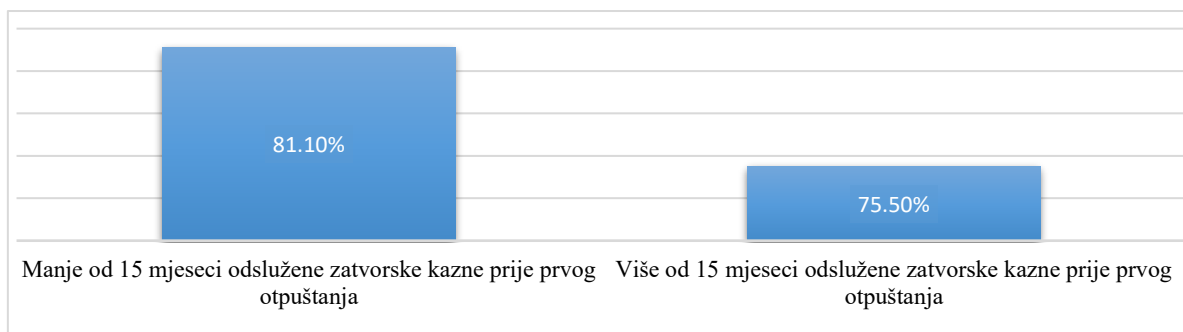
Slučaj SAD-a

Iako ne postoje javno dostupni statistički podaci na federalnoj razini za stope recidivizma u SAD-u, postoje službena izvješća Ministarstva pravosuđa i Ureda za pravosudnu statistiku, koja ne uključuju sve države već dio. Navedeni podaci i znanstveni radovi su najbliže konkretnim stopama recidivizma. U SAD-u, najviše stope recidivizma su među počiniteljima s duljim kaznama, posebno onima koji služe od 60 do 120 mjeseci, korelacija između duljine kazne i recidivizma nije slučajna s obzirom na to da se dulje kazne primjenjuju u svrhu onesposobljavanja činjenja zločina visokorizičnih pojedinaca (Butorac i Stanić, 2017: 121). Durose i Antenangeli (2021: 1) u izvještaju o stopi recidivizma nakon 5 godina slobode zatvorenika puštenih 2012. godine iz 34 države navode da stopa recidivizma nakon 5 godina iznosi 71 %. Drugi izvještaj Durosea i Antenangelija (2021: 1) s drugom promatranom skupinom, zatvorenici koji su na slobodi 10 godina od 2008. godine u 24 države, iznosi nevjerovatnu stopu od 82 % recidivista. Podaci iz prvog izvještaja temelje se na uzorku od 92,100 oslobođenih zatvorenika koji predstavljaju populaciju od 408,300 oslobođenih zatvorenika. Drugi izvještaj temelji se na uzorku od 73,600 zatvorenika, naspram populacije od 409,300 oslobođenih zatvorenika. Važno je naglasiti da podaci isključuju zatvorenike osuđene na manje od godinu dana zatvora.

Izvještaj o drugoj promatranoj skupini, onoj na slobodi 10 godina s početkom 2008. godine, računa i medijan trajanja prve zatvorske kazne, koji iznosi 15 mjeseci. S obzirom na medijan, postoje statistički podaci o postotku puštenih zatvorenika koji su uhićeni u roku od 10 godina nakon izdržavanja kazne veće ili manje od medijana. Statistički podaci pokazuju kako čak 81.10 % pojedinaca koji su služili kaznu manju od medijana, tj. 15 mjeseci, ponovno počini zločin unutar 10 godina. Statistika je nešto bolja kod pojedinaca koji su služili kaznu dulju od 15 mjeseci, sa stopom recidivista od 75.50 %. Za vizualnu predodžbu pogledati Grafikon 12. Iduće što ćemo gledati je kako raste ili pada stopa recidivizma s vremenom i utvrđujemo je li u slučaju SAD-a prva godina najkritičnija. Grafikon 13. prikazuje broj uhićenja, prethodno puštenih zatvorenika s obzirom na vrijeme koje je prošlo od puštanja na slobodu. Također, prikazuje raspodjelu sveukupnog broja recidivista unutar razdoblja od 10 godina s obzirom na stopu recidivista po godini. Osobe su mogle biti uhićene više puta za različite vrste kaznenih djela, a svako uhićenje može uključivati više od jednog kaznenog djela. Podaci pokazuju da je prva godina najteža te čak 13 % recidivista se tada već vraća u sustav, a između prve i druge godine je najveći pad postotka recidivista. Svakom godinom bilježi se pad povratka recidivista u sustav, a nakon 10. godina je najmanji postotak povrataka.

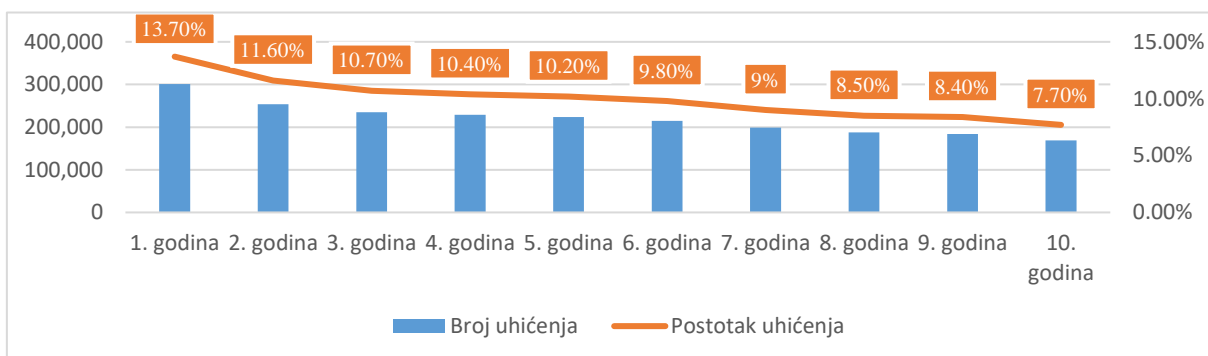
Prema Durose i Antenangeli (2021: 17), vjerojatnost uhićenja zatvorenika smanjivala se s duljim razdobljem bez uhićenja nakon puštanja, pa je tako 43 % puštenih zatvorenika prvi put uhićeno u prvoj godini, 4,2 % onih koji nisu bili uhićeni nakon 9 godina prvi put je uhićeno u desetoj godini. Za bolji pregled, pogledati Grafikon 14. Durose i Antenangeli (2021: 3) pružaju statistički pregled na prethodnu kriminalnu povijest zatvorenika puštenih 2008. godine te konstatiraju da je prosječan broj prethodnih uhićenja zatvorenika 12, osuda 5,8, a prvo uhićenje se najčešće pojavljuje u dobi od 17 godina i mlađoj do 24. godine, čak 85 % zatvorenika je u tom razdoblju prvi put uhićeno. Važno je pogledati osim samih stopa recidivista, kakvi zločini se najčešće vežu uz njih. Na taj način možemo i ustanoviti koliko su efikasne rehabilitativne i resocijalizacijske mjere samog kaznenog sustava. Tijekom 10-godišnjeg praćenja, Durose i Antenangeli (2021: 9), izvještavaju da je 40 % zatvorenika puštenih 2008. godine uhićeno zbog nasilnog kaznenog djela, gotovo polovica zbog imovinskih (47 %) ili kaznenih djela povezanih s drogom (47 %), te 68 % zbog djela protiv javnog reda, uključujući kršenja uvjetne kazne i uvjetnog otpusta.

Grafikon 12: Postotak recidivista s obzirom na medijan vremena služenja zatvorske kazne

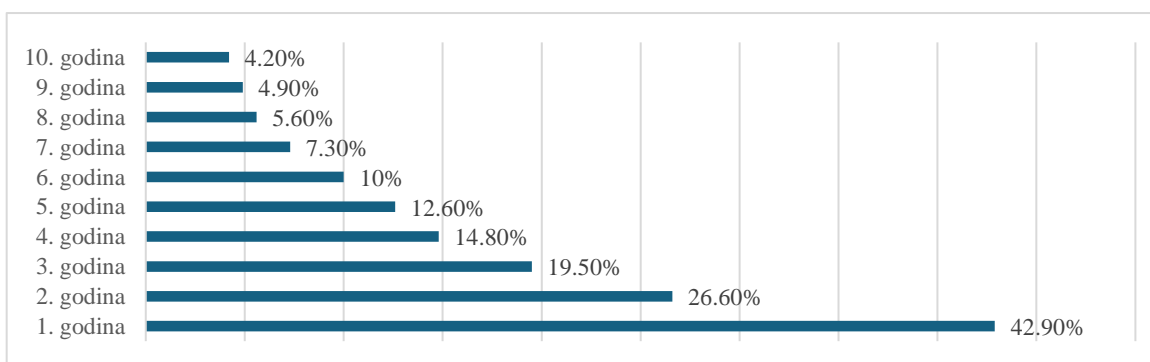
Izvor: autorica na temelju podataka prikupljenih iz Statističkog zavoda za pravosuđe SAD-a (*Bureau of Justice Statistics*): Recidivizam državnih zatvorenika puštenih u 24 države 2008. prikupljeni podaci, 2008.–2018.

Grafikon 13: Uhićenja zatvorenika nakon puštanja na slobodu puštenih u 24 države 2008., prema godini uhićenja

Izvor: autorica na temelju podataka prikupljenih iz Statističkog zavoda za pravosuđe SAD-a (*Bureau of Justice Statistics*): Recidivizam državnih zatvorenika puštenih u 24 države 2008. prikupljeni podaci, 2008.–2018.

Grafikon 14: Postotak zatvorenika uhićenih nakon perioda vremena od 1 do 10 godina, a koji nisu uhićeni od puštanja na slobodu 2008. godine, unutar 24 države.

Izvor: autorica na temelju podataka prikupljenih iz Statističkog zavoda za pravosuđe SAD-a (*Bureau of Justice Statistics*): Recidivizam državnih zatvorenika puštenih u 24 države 2008. prikupljeni podaci, 2008.–2018.

Utjecaj zatvorske kazne na recidivizam

Visoki troškovi zatvora i neefektivnost zatvora u smanjenju recidivizma tjeraju države na traženje blažih oblika kažnjavanja i razvoj alternativa. Primjer toga je godišnja statistika Vijeća Europe iz 2017. godine, u kojemu probacijska populacija nadmašuje zatvorsku populaciju u 26 od 33 zemlje uključene u godišnju kaznenu statistiku. Povećava se korištenje 'stražnjih' strategija koje skraćuju zatvorske kazne, promiče se postupni ponovni ulazak u društvo

prijevremenim puštanjem na slobodu, raznovrsnim alternativnim sankcijama. A povećava se i primjena strategija ‘prednjih vrata’ koje sprječavaju ulazak u zatvor nisko-rizičnih prijestupnika te potiču društveni rad (Andersen i Telle, 2022: 2). Istraživanje Andersena i Tella (2022: 16) utvrđuje na primjeru elektroničkog nadzora, kako korištenje strategije ‘prednjih’ i ‘stražnjih vrata’ može smanjiti ukupnu stopu recidivizma za 15 posto, ali i samu učestalost recidivizma nakon godinu i dvije godine.

Prema ranije spomenutom Kristoffersenovom (2023) izvješću prosječna zatvorska kazna Danske iznosila je 10 mjeseci, Norveške 7 mjeseci, Švedske 12 mjeseci. Prema izvješću o radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2022. godinu za Hrvatsku, najviše zatvorenika (31 %) izdržavalo kaznu od 12 do 36 mjeseci, a 29 % njih izdržavalo je kaznu od 6 do 12 mjeseci. Sjedinjene Države imaju više stope recidivizma zbog zatvorskih kazni za manje prekršaje i dužih kazni (Butorac i Stanić, 2017: 120). Al Weswasi i suradnici (2022: 989) su istraživali utjecaj prosječne zatvorske kazne na stopu recidivizma, za SAD navode kako je prosječno vrijeme provedeno u federalnom zatvoru 37,5 mjeseci. Istraživanje je pokazalo da dugoročne kazne, iznad 2 godine, povećavaju recidivizam (Al Weswasi i sur., 2022: 991). Nellis i Komar (2023) ističu važnost *First Step Act* mjere koja je bila prvi korak prema smanjenju masovnog zatvaranja i prema rehabilitaciji u federalnim zatvorima. Cilj ove politike je reforma kazneno pravosudnog sustava u SAD-u, smanjenje duljina kazni, poboljšanje uvjeta za zatvorenike, jačanje programa rehabilitacije, a provedena je 2018. godine. Kod korisnika beneficija koje *First Step Act* pruža, stopa recidivizma je 12 %, kod opće zatvorske populacije 45 %, pa se može zaključiti da on predstavlja značajan pomak za kazneni sustav SAD-a (Nellis i Komar, 2023).

Zaključak

Skandinavske države, SAD i Hrvatska imaju različite pristupe kažnjavanju. Dok su SAD usmjerene na kazneno djelo koje za sobom povlači korištenje metoda poput izolacije i onesposobljavanja, skandinavske države i Hrvatska su fokusirane na rehabilitaciju i reintegraciju. Pretpostavka da je pogled na kriminal kao neisplativ ako znači zatvor i ograničavanje slobode te teorija odvratanja se u američkom slučaju nisu pokazale uspješne, s obzirom na to da bilježe najveće stope recidivizma (do 82 %) od uspoređivanih država. Američki neoliberalizam koji obilježava minimalistička država blagostanja, zakon i red kao dominantna kaznena ideologija, visoke stope zatvaranja i privatizacija zatvora rezultiraju lošim zatvorskim uvjetima, a samim time i nepoželjnim kriminogenim učinkom na pojedince koji

ulaze u zatvorsku zajednicu, umjesto da su integrirani u društvo. S obzirom na to da u SAD-u znatnu ulogu na nacionalnu kaznenu politiku ima konfliktan dvostranački sustav, a samu kaznenu politiku konstituiraju predsjednik i kongres utjecaj populizma i politiziranje zločina je neizbježno. *Tough on crime* pristup postaje neizbježan pri donošenju političkih odluka, ali na temelju rezultata i neuspješan. SAD u prosjeku manje ulaže u zatvorenike s obzirom na BDP po glavi stanovnika naspram skandinavskih država i Hrvatske, vodi dugogodišnju borbu s prenapučenosti zatvora, prosječno vrijeme provedeno u zatvoru je čak i tri puta dulje nego u skandinavskim državama i hrvatskoj. Po svemu sudeći, ovakav pristup nije rezultirao snižavanjem stopi recidivizma, već je duboko ukorijenjeni protestantski fundamentalizam čvrstog razlikovanja između dobrog i lošeg te dodatnim kažnjavanjem pojedinca stvorio još veće društvene razlike čineći za neke nemogućim izlazak iz sustava.

Skandinavske države su usmjerene na kazneno djelo i počinitelja, što znači da koriste metode poput rehabilitacije i reintegracije u svrhu prevladavanja uzroka kriminalnog ponašanja i ponovnog uključivanja u društvo. Fokus je na osnaživanju počinitelja u svakodnevnom životu podučavanjem svakodnevnih vještina. Skandinavske države se razlikuju od SAD-a i Hrvatske po svojoj političkoj kulturi koja je konsenzualna, korporativna i pregovaračka. Ovakva politička kultura za sobom povlači davanje prednosti socijalnoj skrbi, razvoj države blagostanja, osiguranja jednakosti, sigurnosti. Kaznena ideologija je utemeljena na pravima, sama ideja da je netko lišen slobode je dovoljna kazna. Životni uvjeti se pokušavaju normalizirati, zatvorenike se uključuje u zajednice, izbjegava se zatvaranje i potiče ostvarivanje niže stope zatvorenika, a jedan od načina je davanjem kraćih zatvorskih kazni. Prosječne zatvorske kazne iznose od 7 do 12 mjeseci. Zatvori su geografski podjednako raspršeni i manji, kako bi zatvorenici ostali u kontaktu sa svojim zajednicama. Primjer uspješnosti skandinavskog pristupa se najviše vidi u norveškom slučaju, koji je od 1980-ih smanjio stope recidivizma sa 60-70 % na 20 % u 2020-ima. Skandinavske države ulažu u zatvorenika u prosjeku dva do tri puta više od BDP-a po glavi stanovnika, a istraživanja pokazuju da je to nešto što bi moglo biti presudno, s obzirom na to da postoji negativna korelacija između potrošnje na zatvorenika i stope recidivizma. Stope recidivizma Danske, Norveške i Švedske pokazuju uspješnost ovakvog pristupa s čak do 4 puta manjim stopama recidivizma od SAD-a.

Hrvatska se pokazala kao država koja se nominalno vodi sličnim pristupom kažnjavanju kao i skandinavske države, usmjerena je na kazneno djelo i počinitelja, rehabilitaciju i reintegraciju. Hrvatska kaznena politika za svrhu ima osposobljavanje zatvorenika za slobodu. Na temelju istraživanja, dade se uočiti da postoji volja, trud i programi, ali niski BDP i ograničeni financijski resursi rezultiraju niskim ulaganjem u državne institucije, a zatvorski sustav gubi

prioritet. Primjer truda i volje je postojanje naloga za liječenje kao uvjeta uvjetne kazne, trošak zatvorenika je veći od prosječnog BDP-a po glavi stanovnika, postoji dijagnostički centar čime se procjenjuju potencijalne kriminalne infekcije, prosječno služenje zatvorske kazne je kraće kod hrvatskog zatvorenika nego u SAD-u, a čak trećina zatvorenika služi kazne kraće od 12 mjeseci. Hrvatska se razlikuje od skandinavskih država po svom režimu, radi se o demokratskoj državi s konzervativnim korporativizmom. Socijalna pomoć se gleda kao pravo, a država preuzima ulogu staratelja. Stope recidivizma su veće nego kod skandinavskih država, ali zbog svoje fokusiranosti na rehabilitaciju putem razvijanja rehabilitacijskih i socijalizacijskih programa, financijskim ulaganjem u zatvorenike koje je veće nego u SAD-u, kraćim zatvorskim kaznama i kraćem izlaganju kriminogenim učincima, Hrvatska postiže čak duplo niže stope recidivizma od SAD-a, a nešto više od skandinavskih država. Moglo bi se reći da se nalazi u „zlatnoj sredini“.

U odnosu na ostala istraživanja, ovaj rad se fokusirao na ispitivanje hipoteze postoji li značajna razlika u stopama recidivizma između SAD-a, skandinavskih država i Hrvatske. Sama hipoteza je potvrđena, razlika postoji. Namjera rada bila je precizno utvrditi najuspješniji kazneni sustav s obzirom na efikasnost u smanjenju stope recidivnosti, na temelju prikazane analize Norveška je najuspješniji kazneni sustav s obzirom na to da postiže najniže stope recidivizma, koje se u znanstvenoj literaturi vežu s efikasnim zatvorskim sustavom. Kao bitni faktori koji utječu na recidivizam pokazali su se tip države, gdje države blagostanja dominiraju s nižim stopama recidivizma od neoliberalne države. Pristup koji koristi rehabilitaciju i reintegraciju kao metode suočavanja s problemom, naspram onesposobljavanja, izolacije i visoke stope zatvaranja, pokazao se uspješniji i efikasniji. Skandinavske države s visoko razvijenim socijalnim uslugama i ulaganjem u zatvorski sustav su se pokazale kao apsolutni pobjednik, posebice Norveška. Veća financijska ulaganja su neizbježno povezana s manjom stopom recidivista, a primjer toga je i slučaj Massachusettsa u SAD-u. Masovno zatvaranje dovodi do pada kvalitete pružene usluge i neizbježnog kriminogenog učinka koji zatvori imaju na pojedince, teorija odvratanja ne postiže rezultate već ih samo odgađa, dok teorija društvenog iskustva s druge strane pokazuje koliko je važno pružiti priliku za obrazovanje, radno osposobljavanje, kontakt sa zajednicom pojedincima unutar sustava za njihov daljnji razvoj van sustava.

Nedostaci istraživanja su da ne mogu tvrditi da su sve informacije iznesene u potpunosti usporedive jer različiti kazneni sustavi imaju različite načine sakupljanja informacija, kategoriziranja, a to sve može utjecati na rezultate. Na primjer kategorizacija maloljetnika nije ista u svakoj državi. Također, dan prikupljanja *stock* podataka se razlikuje od države do države,

gdje potencijalno hrvatski rezultati nisu realni s obzirom na to da se radi o predblagdanskome periodu, gdje su najčešće pojedinci pušteni na slobodu ranije. Također, i pristup podacima je ograničen u nekim državama poput SAD-a. Za slučaj SAD-a nije bilo moguće prikupiti podatke za svih 50 saveznih država, već se analiza temeljila na slučaju 34 države i 24 države. Svaka država unutar SAD-a se razlikuje po financijskom ulaganju u zatvorenike, pristupu kažnjavanju, zatvorskom sustavu generalno, ali i po sklonosti u kažnjavanju (dulje kazne, kraće kazne). Ovu problematiku ukazuju i drugi radovi. „Uspoređivanje stopa recidivizma između različitih država će češće reflektirati varijacije u praksama izvještavanja ili u drugim povezanim faktorima nego u značajnim razlikama u efektivnosti rehabilitacije i programa reintegracije za pojedince puštene iz zatvora ili kažnjenih društveno korisnim radom” (Yukhnenko, Farouki i Fazel, 2023: 1). Bhuller i suradnici (2020: 1270) spominju kao problem i dostupnost podataka, pogotovo onih koji pokrivaju dovoljno dugačak i reprezentativan panel informacija na razini pojedinca o njihovom kriminalnom ponašanju.

Moderne države blagostanja, poput skandinavskih, gledaju na počinitelje kao socijalno zakinite pojedince čije kriminalno ponašanje proizlazi iz nedostatka prilika. Fokus je na rehabilitaciji i poboljšanju socijalnih uvjeta za prevenciju kriminala, s uspjehom mjerljivim kroz smanjenje stopa kriminala i broja počinitelja (Balvig, 2005: 179). Brown (2004: 325) ističe da osim koristi, kazneni sustav ima i troškove koji nadilaze materijalne, a tiču se zatvorenika, poput društvene stigme, manjka šansi i nezaposlenosti koje ga onesposobljuju za integraciju u društvo. Greenberg (1990: 50) prikazuje Zedlewskijevu analizu koristi-troškova čija je glavna premisa da se društveni resursi trebaju koristiti za politike dizajnirane s ciljem minimiziranja troškova. Pod troškove, osim materijalnih računaju se i troškovi u svrhu prevencije zločina te je glavna ideja da se preventivni troškovi trebaju podizati ako to znači da će u jednakoj vrijednosti prevenirati zločin (Greenberg, 1990: 50).

Bhuller i suradnici (2020: 1270) ističu da vrijeme provedeno u zatvoru može pomoći pri rehabilitaciji, ako pruža potrebno obrazovanje i razvoj vještina, ali isto tako može dovesti i do propadanja socijalnog kapitala zbog ograničenih mogućnosti, diskriminacije, stigme i okruženja. Istraživanje Kruze i Priede donosi nekoliko značajnih zaključaka o odnosu države blagostanja, socijalnih politika i recidivizma te zatvorskog sustava; uspostavljanje politike resocijalizacije za zatvorenike može biti isplativo ako se osigura odgovarajuća rehabilitacija tijekom i nakon izdržavanja kazne; smanjenje stope ponavljanja kaznenih djela može smanjiti stope zatvaranja i povezane troškove, omogućujući sredstva za poboljšanje zatvorskih objekata i programa rehabilitacije (Kruze i Priede, 2020: 77).

Ghandnoosh i Budd (2024) navode kako je 2022. godine zabilježen ponovni rast zatvorske populacije SAD-a, nakon pada od 25 % između 2009. i 2021. godine. Politika masovnog zatvaranja se nije pokazala efikasnom; rat protiv droga nije uspio izbjeći štete koje droge nanose, a niti je koristio efektivne intervencije liječenja, ne pruža adekvatne rehabilitacijske usluge koje bi mogle adresirati faktore koji potiču zločin, duže kazne ne odvrćaju od zločina (Ghandnoosh i Budd, 2024). Usredotočenost SAD-a na kažnjavanje umjesto na rehabilitaciju ostavlja zatvorenike s neadekvatnim vještinama i podrškom povećavajući njihove šanse da ponove prijestup (Butorac i Stanić, 2017: 120). Istraživanje Bhullera i suradnika potvrđuje tezu o potrebi za rehabilitativnim pristupom s istraživanjem utjecaja zaposlenja na recidivizam u Norveškom zatvorskom sustavu. „Norveški zatvorski sustav je uspješan u povećanju sudjelovanja u programima osposobljavanja za posao, poticanju zaposlenja, i obeshrabrivanja od kriminala većinski kao rezultat promjena u ponašanju pojedinaca koji nisu radili prethodno zatvaranju” (Bhuller i sur., 2020: 1321).

Politika konsenzusa smanjuje sukobe, stvara manje kriza i osigurava dugoročnu konzistenciju politika. Bipolarni politički sustavi naglašavaju razlike, intenziviraju kontroverze i promiču sukobe (Lappi-Seppälä, 2012: 105-106). Međutim, sve te pretpostavke nisu garancija da će se kazneni sustav moći oduprijeti kaznenom zaokretu, koji je uzeo zamah na internacionalnoj razini u zadnjem desetljeću pod utjecajem fundamentalne društvene revolucije kasne modernosti (Balvig, 2005: 180). „Dok je sloboda u prvoj egzistencijalnoj revoluciji bila *sloboda od nečega*, *sloboda za nešto* je središnja u drugoj; dok je *zajednica* bila središnja u prvoj, *individualnost* je središnja u drugoj” (Balvig, 2005: 180). Na zločin se više ne gleda kao na posljedicu društvene deprivacije, već kao rizik, rezultat nedostatka kontrole, podbačaj države. Fokus se miče s rehabilitacije, na smanjivanje zločina, zaštitu i sigurnost putem smanjivanja situacija podložnim zločinu na način da se ukloni ugroza (Balvig, 2005: 180-181). Prijedlog za buduća istraživanja je da dublje istraže uzrok potrebe za kaznenim zaokretom, potencijalno utjecaj medija na isto, i daljnji razvoj države blagostanja i kaznenih politika.

Literatura

1. Al Weswasi, E. Sivertsson, F. Bäckman, O. i Nilsson, A. (2023) Utječe li duljina kazne na rizik od ponovnog počinjenja kaznenog djela? Kvaziekperimentalna studija triju političkih reformi u Švedskoj. *Journal of Experimental Criminology*, 19(4), 971-999.
2. Andersen, S. N. i Skardhamar, T. (2017) Izaberi broj: Mapiranje mjera recidivizma i njihovih posljedica. *Crime & Delinquency*, 63(5), 613-635.
3. Andersen, S. N. & Telle, K. (2022) Bolje vani nego unutra? Učinak zamjene zatvorske kazne elektroničkim nadzorom na recidivizam u Norveškoj. *European journal of criminology*, 19(1), 55-76.
4. Antenangeli, L. i Durose, M. R. (2021) Recidivizam zatvorenika puštenih iz 24 države 2008. godine: Praćenje u razdoblju od 10 godina (2008–2018). <https://bjs.ojp.gov/library/publications/recidivism-prisoners-released-24-states-2008-10-year-follow-period-2008-2018> Pristupljeno 19. kolovoza 2024.
5. Antolović, Lj., Barić, M. i Devčić, S. (2021) Sigurnosna mjera obveznog psihosocijalnog tretmana – izazovi u izvršavanju. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 28 (2), 569-601.
6. Balvig, F. (2005) Kad su zakon i red vratili u Dansku. *Journal of Scandinavian studies in criminology and crime prevention*, 5(2), 167-187.
7. Beccaria, C. (1995) Cambridgeovi tekstovi u povijesti političke misli. U: Bellamy R., (ur) *Beccaria: "O zločinima i kaznama" i drugi spisi* (str. 178–182). Cambridge: Cambridge University Press.
8. Bhuller, M., Dahl, G. B., Løken, K. V. i Mogstad, M. (2020) Zatvaranje, recidivizam i zapošljavanje. *Journal of political economy*, 128(4), 1269-1324.
9. BJS.GOV (Bureau of Justice Statistics) (2021) Recidivizam zatvorenika puštenih iz 34 države 2012. godine: Praćenje u razdoblju od 5 godina (2012–2017). <https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/rpr34s12.pdf> Pristupljeno 19. kolovoza 2024.
10. Breese, J. R., Ra'el, K. i Grant, G. K. (2000) Nema mjesta kao što je dom: kvalitativno istraživanje socijalne podrške i njezinih učinaka na recidivizam. *Sociological Practice* 2, 1-21.
11. Brown, Darryl K. (2004) Analiza troškova i koristi u kaznenom pravu. *California Law Review* 92(2), 323–372.
12. Butorac, K., Gracin, D. i Stanić, N. (2017) Izazovi u smanjenju kaznenog recidivizma. *Public Security and Public Order*, (18): 115-131.

13. Cavadino, Michael i Dignan, James (1997) *Kazneni sustav: uvod*. London: Sage.
14. Cavadino, Michael i Dignan, James (2006) *Kazneni sustavi: komparativni pristup*. London: Sage.
15. Chen, M. Keith i Shapiro, Jesse M. (2007) Smanjuju li stroži zatvorski uvjeti recidivizam? Pristup temeljen na diskontinuitetu. *American Law and Economics Review* 9(1): 1-29.
16. Cullen, Francis T., Jonson, Cheryl Lero i Nagin, Daniel S. (2011) Zatvori ne smanjuju recidivizam: visoka cijena ignoriranja znanosti. *The Prison Journal* 91(3), 48S-65S.
17. Cullen, F. T. (2013) Rehabilitacija: Više od toga ništa ne funkcionira. *Crime and justice*, 42(1), 299-376.
18. Demker, M., Towns, A., Duus-Otterström, G. i Sebring, J. (2008). Strah i kazna u Švedskoj: istraživanje kaznenih stavova. *Punishment & Society*, 10(3), 319-332.
19. Della Porta, Donatella i Keating, Michael (2008) *Pristupi i metodologije u društvenim znanostima: pluralistička perspektiva*. New York: Cambridge University Press.
20. Ec.europa.eu (2024) Zatvorski kapaciteti i broj zatvorenih osoba. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/crim_pris_cap_custom_12626877/default/table?lang=en Pristupljeno: 15. srpnja 2024.
21. Federalregister.gov (Federal Register) (2023) Godišnje određivanje prosječnog troška naknade za zatvaranje (COIF). <https://www.federalregister.gov/documents/2023/09/22/2023-20585/annual-determination-of-average-cost-of-incarceration-fee-coif> Pristupljeno: 20. kolovoza 2024.
22. BJS.GOV (Bureau of Justice Statistics) (2021) Recidivizam zatvorenika puštenih iz 34 države 2012. godine: Praćenje u razdoblju od 5 godina (2012–2017). <https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/rpr34s12.pdf> Pristupljeno 19. kolovoza 2024.
23. Garland, David (2017) Kaznena moć u Americi: oblici, funkcije i temelji. *Journal of the British Academy* 5, 1-35.
24. Garland, D. (1993) *Kazna i moderno društvo: Studija društvene teorije*. University of Chicago Press.
25. Garland, D. (2021) Što nije u redu s kaznenim populizmom? Politika, javnost i kriminološka ekspertiza. *Asian Journal of Criminology*, 16(3), 257-277.

26. Getoš Kalac, A. M., Bezić, R. i Šprem, P. (2021) „Ružno pače “hrvatskoga kaznenog pravosuđa–zatvorski sustav u svjetlu domaći i europskih trendova. *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, 12(1.), 83-112.
27. Getoš Kalac, A. M. i Feuerbach, L. (2023) O (mjeranju) recidivizma, kaznenom populizmu i budućnosti istraživanja recidivizma: neuropenologija. *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, 14(1), 1-28.
28. Ghandnoosh, N. i Budd, K. M. (2024) Zatvaranje i zločin: slab odnos. <https://www.sentencingproject.org/reports/incarceration-and-crime-a-weak-relationship/> Pristupljeno: 9.8.2024.
29. Greenberg, David F. (1990) Analiza troškova i koristi zatvorske kazne. *Social Justice* 17(4 (42), 49-75.
30. Hrvatski sabor (2014) Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2013. godinu. <https://sabor.hr/hr/izvjesce-o-stanju-i-radu-kaznionica-zatvora-i-odgojnih-zavoda-za-2013-godinu> Pristupljeno 15. srpnja 2024.
31. Hrvatski sabor (2015) Izvješće o stanju i radu kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda za 2014. godinu. <https://sabor.hr/hr/izvjesce-o-stanju-i-radu-kaznionica-zatvora-i-odgojnih-zavoda-za-2014-godinu> Pristupljeno 15. srpnja 2024.
32. Kristoffersen, R. (Ed.). (2018) *Zatvorska statistika Danske, Finske, Islanda, Norveške i Švedske: 2013.–2017.* University College of Norwegian Correctional Service. Lillestrøm, 2022. https://www.fangelsi.is/media/almennt/Nordic-Statistics-2013_2017-final.pdf Pristupljeno 6.
33. Kristoffersen, R. (Ed.). (2023) *Correctional statistics of Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden: 2018-2022.* University College of Norwegian Correctional Service. Lillestrøm, 2024. https://www.fangelsi.is/media/skjol/Nordic-Statistics-2018_2022_final.pdf Pristupljeno 6.
34. Kruze, E. i Priede, J. (2020) Isplativost razvoja zatvorskog sustava - usporedba europskih zemalja. *European Integration Studies*, (14), 69-79.
35. Lacey, Nicola, Soskice, David, i Hope, David (2018) Razumijevanje odrednica kaznene politike: kriminal, kultura i komparativna politička ekonomija. *Annual Review of Criminology* 1, 195-217.
36. Lappi-Seppälä, Tapio (2008) Povjerenje, dobrobit i politička kultura: Objašnjenje razlika u nacionalnim kaznenim politikama. *Crime and Justice* 37, 313 - 387.

37. Lappi-Seppälä, T. (2012) Kaznena politika u nordijskim zemljama 1960–2010. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 13(sup1), 85-111.
38. Maloić, S. (2013) Suvremeni Pristupi Kažnjavanju Kao Determinante Kvalitete Života U Obitelji, Susjedstvu i Zajednici – Nove Perspektive Suzbijanja Kriminala. *Kriminologija & socijalna integracija*, 21 (2), 31-44.
39. Markkola, P. i Naumann, I. K. (2014) Luteranstvo i nordijske države blagostanja u usporedbi. *Journal of Church and State*, 56(1), 1-12.
40. Venditti, Bruno (2024) Mapirano: Države SAD-a prema trošku po zatvoreniku. *Visualcapitalist.com* 9. lipnja. https://www.visualcapitalist.com/cost-per-prisoner-in-us-states/#google_vignette Pristupljeno: 20. kolovoza 2024.
41. Miličević, G., Lalić, P. i Brkić, G. (2022) Rad za opće dobro u praksi sudova - 25 godina poslije. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 29 (2), 461-489. <https://doi.org/10.54070/hlj.29.2.10>
42. Molanphy, H. C. (2022) *Američki kazneni sustav: transparentnost kao put ka reformi kaznenog zatvora*. Routledge.
43. Fortin, Matt (2024) Broj zatvorenika u Massachusettsu gotovo se prepолоvio u manje od jednog desetljeća. Kako? *Nbcboston.com* 12. travnja. <https://www.nbcboston.com/news/local/massachusetts-prison-population-decline/3335638/> Pristupljeno: 20. kolovoza 2024.
44. Nelken, David (2010) *Komparativno kazneno pravosuđe: Činjenje smisla od razlika*. London: SAGE Publications Ltd.
45. Nellis, A. i Komar, L. (2023) *The First Step Act: Okončanje masovnog zatvaranja u federalnim zatvorima*. *SentencingProject.org* 5. kolovoza. <https://www.sentencingproject.org/policy-brief/the-first-step-act-ending-mass-incarceration-in-federal-prisons/> Pristupljeno: 9.8.2024.
46. Petković, K. (2013). *Država i zločin: politika i nasilje u Hrvatskoj 1990-2012*.
47. Petković, K. (2016). Kazna u Americi: kaznena politika u SAD-u u vrijeme kaznenog zaokreta i nakon njega. *Politička misao*, 53 (3), 111-138.
48. Pleić, M. (2010). Međunarodni instrumenti zaštite prava zatvorenika i nadzora nad sustavom izvršavanja kazne zatvora. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 17 (1), 307-331.
49. Pratt, J. (2008) Skandinavski iznimnost u eri kaznenih ekscesa: I. dio: Priroda i korijeni skandinavske iznimnosti. *The British journal of criminology*, 48(2), 119-137.

50. Pratt, J. (2008) Skandinavska iznimnost u eri kaznenih ekscesa: Dio II: Ima li skandinavska iznimnost budućnost?. *The British journal of criminology*, 48(3), 275-292.
51. Raynor, P. i Robinson, G. (2009) Zašto pomagati prijestupnicima? Argumenti za rehabilitaciju kao kaznenu strategiju. *European Journal of Probation*, 1(1), 3-20.
52. Roginić, Greta (2019) *Usporedba kaznene politike u SAD-u i Hrvatskoj: sudbena politika i zatvorski sustav (diplomski rad)*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti.
53. Smith, P. S. i Ugelvik, T. (ur) (2017) *Skandinavska kaznena povijest, kultura i zatvorska praksa: prihvaćeni od strane države blagostanja?*. Springer.
54. Središnji ured za probaciju i zatvorski sustav Uprave za zatvorski sustav i probaciju Ministarstva pravosuđa, uprave i digitalne transformacije Republike Hrvatske (2024) Statistički podaci o povratnicima u zatvorski sustav 2015-2023.
55. Statbank.dk (2024) Osobe po spolu, godinama, prethodnim osudama, pojavi recidivizma i trajanju do recidivizma. <https://www.statbank.dk/statbank5a/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=RECIDV10&PLanguage=1&PXSID=0&wsid=cftree> Pristupljeno: 10. srpnja 2024.
56. Statbank.dk (2024) Osobe po spolu, godinama, kazni, prijestupu i recidivizmu u razdoblju praćenja. <https://www.statbank.dk/statbank5a/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=RECIDIV5&PLanguage=1&PXSID=0&wsid=cftree> Pristupljeno: 12. srpnja 2024.
57. Storgaard, A. (2020). Izlazak iz zatvora u Danskoj: kako se tradicija kombiniranja rehabilitacije i stege razvila u ugrožavanje pristupa pravdi. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 26(2), 213-229.
58. Špero, J. i Brkić, G. (2021) Deset godina probacijske službe u Republici Hrvatskoj – izazovi, uspjesi i vizija daljnjeg razvoja službe. *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 28 (2), 603-628.
59. Tonry, Michael (2007) Odrednice kaznene politike. *Crime and Justice* 36(1): 1–48.
60. Tonry, Michael (2009) Objašnjenja američke politike kažnjavanja: Nacionalna povijest. *Punishment & Society*, 11(3), 377–394.
61. Turković, Ksenija i Maršavelski, Aleksandar. (2012) Reforma sustava kazni u novom Kaznenom zakonu. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 19(2), 795-817.
62. Uat.bjs.ojp.gov (2014) Zatvorenici u 2013. <https://uat.bjs.ojp.gov/library/publications/prisoners-2013> Pristupljeno 18. kolovoza 2024.

63. Uat.bjs.ojp.gov (2015) Zatvorenici u 2014.
<https://bjs.ojp.gov/library/publications/prisoners-2014> Pristupljeno 18. kolovoza 2024.
64. Uat.bjs.ojp.gov (2016) Zatvorenici u 2015.
<https://uat.bjs.ojp.gov/library/publications/prisoners-2015> Pristupljeno 18. kolovoza 2024.
65. Uat.bjs.ojp.gov (2017) Zatvorenici u 2016.
<https://bjs.ojp.gov/library/publications/prisoners-2016> Pristupljeno 18. kolovoza 2024.
66. Uat.bjs.ojp.gov (2018) Zatvorenici u 2017.
<https://bjs.ojp.gov/library/publications/prisoners-2017> Pristupljeno 18. kolovoza 2024.
67. Uat.bjs.ojp.gov (2019) Zatvorenici u 2018.
<https://bjs.ojp.gov/library/publications/prisoners-2018> Pristupljeno 18. kolovoza 2024.
68. Uat.bjs.ojp.gov (2020) Zatvorenici u 2019.
<https://bjs.ojp.gov/library/publications/prisoners-2019> Pristupljeno 18. kolovoza 2024.
69. Uat.bjs.ojp.gov (2021) Zatvorenici u 2020.
<https://bjs.ojp.gov/library/publications/prisoners-2020-statistical-tables> Pristupljeno 18. kolovoza 2024.
70. Uat.bjs.ojp.gov (2022) Zatvorenici u 2021.
<https://bjs.ojp.gov/library/publications/prisoners-2021-statistical-tables> Pristupljeno 18. kolovoza 2024.
71. Uat.bjs.ojp.gov (2023) Zatvorenici u 2022.
<https://bjs.ojp.gov/library/publications/prisoners-2022-statistical-tables> Pristupljeno 18. kolovoza 2024.
72. Ugelvik, T. i Dullum, J. (2012) Kaznena izuzetnost. Nordic Prison Policy and Practice Routledge, London.,
73. Vukadin, Kovčo, Irma–Žakman-Ban, Vladimira, i Nišević, Jandrić Anita (2010) Rehabilitacija zatvorenika u Hrvatskoj. *Varstvoslovje–Journal of Criminal Justice and Security* 12(2), 143-162.
74. Williams, J. H. i Vaughn, P. E. (2024) Jeftini na kažnjavanju: Ispitivanje utjecaja rasne demografije zatvorske populacije na državnu potrošnju na zatvorske ustanove. *Justice Quarterly*, 41(4), 597-618.
75. Yuhnenko, D., Farouki, L. i Fazel, S. (2023) Globalne stope kaznenog recidivizma: 6-godišnji sustavni pregled. *Journal of criminal justice*, 88, 102115.

Popis ilustracija

Grafikon 1. Broj zatvorenika na 100.000 stanovnika od 2013. do 2022. godine u zatvorskim sustavima promatranih država – <i>stock</i> podatci.....	27
Grafikon 2. Ukupni smještajni kapacitet i broj zatvorenika u hrvatskom zatvorskom sustavu 2013. - 2022. – <i>stock</i> podatci.....	27
Grafikon 3. Ukupni smještajni kapacitet i broj zatvorenika u danskom zatvorskom sustavu 2013. - 2022. – <i>stock</i> podatci.....	28
Grafikon 4. Ukupni smještajni kapacitet i broj zatvorenika u norveškom zatvorskom sustavu 2013. - 2022. – <i>stock</i> podatci.....	28
Grafikon 5. Ukupni smještajni kapacitet i broj zatvorenika u švedskom zatvorskom sustavu 2013. - 2022. – <i>stock</i> podatci.....	28
Grafikon 6. Popunjenost kapaciteta zatvorskih ustanova SAD-a na federalnoj razini s obzirom na pritvorsku populaciju, izraženo u postotku	29
Grafikon 7. Slučaj Hrvatske: omjer ranije neosuđivanih zatvorenika naspram povratnika te postotak povratnika od 2013. do 2023. godine	30
Grafikon 8. Recidivizam u Danskoj, unutar dvije godine, za razdoblje od 2013. godine do 2021. s počiniteljima starijim od 20 godina	31
Grafikon 9. Danska: ponovno osuđivanje unutar dvije godine od puštanja osuđenika	32
Grafikon 10. Norveška: ponovno osuđivanje unutar dvije godine od puštanja osuđenika.....	32
Grafikon 11. Švedska: ponovno osuđivanje unutar dvije godine od puštanja osuđenika.....	32
Grafikon 12: Postotak recidivista s obzirom na medijan vremena služenja zatvorske kazne	34
Grafikon 13: Uhićenja zatvorenika nakon puštanja na slobodu puštenih u 24 države 2008., prema godini uhićenja	35
Grafikon 14: Postotak zatvorenika uhićenih nakon perioda vremena od 1 do 10 godina, a koji nisu uhićeni od puštanja na slobodu 2008. godine, unutar 24 države. Izvor: autorica na temelju podataka prikupljenih iz Statističkog zavoda za pravosuđe SAD-a (<i>Bureau of Justice Statistics</i>): Recidivizam državnih zatvorenika puštenih u 24 države 2008. prikupljeni podaci, 2008.–2018	35

Sažetak

Ono što razlikuje Sjedinjene Američke Države, skandinavske države (Norveška, Švedska, Danska) i Hrvatsku su politička struktura, kultura i tradicija. Skandinavske države obilježava egalitarizam, Sjedinjene Američke Države društvene podjele i nejednakost, a Hrvatska je obilježena demografskim i ekonomskim problemima. Rad analizira tri različite vrste kaznene politike, u kojoj mjeri te politike kreiraju različite kaznene sustave, a posljedično i različite rezultate. Recidivizam se pojavljuje kao indikator (ne)uspješnosti, te se proučava i potencijalni utjecaj dimenzija poput kaznenog sustava, financijskih resursa, programa resocijalizacije i rehabilitacije na recidivizam. Cilj rada je analizom kaznenih sustava SAD-a, skandinavskih država i Hrvatske utvrditi: koji kazneni sustav više pogoduje ostvarivanju niže stope recidivnosti.

KLJUČNE RIJEČI: recidivnost, kazneni sustav, SAD, skandinavske države, Hrvatska

Abstract

What distinguishes the United States of America, the Scandinavian countries (Norway, Sweden, Denmark) and Croatia is the political structure, culture and tradition. Scandinavian countries are characterized by egalitarianism, the United States of America by social divisions and inequality, and Croatia is characterized by demographic and economic problems. The paper analyzes three different types of penal policies, to what extent these policies create different penal systems, and consequently different results. Recidivism appears as an indicator of (un)success, and the potential impact of dimensions such as the penal system, financial resources, resocialization and rehabilitation programs on recidivism is also studied. The aim of the work is to determine by analyzing the penal systems of the USA, Scandinavian countries and Croatia: which penal system is more conducive to achieving a lower rate of recidivism.

KEY WORDS: *recidivism, penal system, USA, Scandinavian countries, Croatia*